

CYNGOR SIR YNYS MÔN	
PWYLLGOR:	Pwyllgor Sgriwtini Partneriaeth ac Adfywio
DYDDIAD:	19 Gorffennaf, 2016
PWNC :	Strategaeth Iaith Gymraeg 2016-2021 (drafft)
AELODAU PORTFOLLIO(AU):	Y Cynghorydd Ieuan Williams
PENNAETH GWASANAETH:	Annwen Morgan
AWDUR YR ADRODDIAD	Carol Wyn Owen
Rhif Ffôn:	01248 752561
E-bost:	Carol.Wyn@ynysmon.gov.uk

1.0 ARGYMHELLION

Gofynnir i'r Pwyllgor Sgriwtini Partneriaeth ac Adfywio ystyried cynnwys y Strategaeth Iaith Gymraeg (drafft) a chyflwyno unhyw sylwadau.

2.0 CEFNDIR

Mae Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 yn galluogi gweinidogion i bennu safonau ymddygiad sy'n ymwneud â'r Gymraeg. Yn yr Hysbysiad Cydymffurfio â'r Safonau, pennwyd Safonau 145 a 146 mewn perthynas â chreu Strategaeth Iaith Gymraeg. Er mwyn sicrhau cydymffuriaeth, rhaid i'r Cyngor Sir fabwysiadu Strategaeth Iaith Gymraeg pum mlynedd a'i chyhoeddi ar ei wefan erbyn 30 Medi, 2016.

Bydd y Strategaeth hon yn amlinellu sut y bwriedir mynd ati i hybu'r Gymraeg ac i hwyluso defnyddio'r Gymraeg yn ehangach o fewn yr ardal ac yn gosod targed ar gyfer cynyddu neu gynnal nifer y siaradwyr Cymraeg erbyn diwedd y cyfnod o bum mlynedd o dan sylw. Bum mlynedd ar ôl cyhoeddi'r Strategaeth, bydd angen cyhoeddi fersiwn diwygiedig ohoni yn ogystal ag asesiad o'i chyflawniad.

Mae Fforwm Iaith Strategol Ynys Môn wedi bod yn cydweithio'n fwriadus dros y misoedd diwethaf i gynhyrchu'r Strategaeth Iaith Gymraeg partneriaethol (drafft) hon sy'n gosod y weledigaeth a'r cynllun gweithedu ar gyfer y flwyddyn gyntaf. Y bwriad ydi cynhyrchu cynllun gweithredu ar gyfer yr ail flwyddyn cyn diwedd blwyddyn gyntaf y Strategaeth. Cyfrifoldeb y Fforwm Iaith Strategol fydd monitro cynnydd yn erbyn targedau'r Strategaeth.

Awdur: Carol Wyn Owen
Teitl Swydd: Rheolwr Polisi a Strategaeth
Dyddiad: 7 Gorffennaf, 2016

ATODIAD - Strategaeth Iaith Gymraeg (drafft)
--

Strategaeth Iaith Gymraeg 2016 - 2021

DRAFFT

Fforwm Strategol Iaith Ynys Môn

Dyddiad Cyhoeddi: Medi 2016

Y Fforwm Strategol Iaith

Mae Fforwm iaith partneriaethol yn bodoli ar lefel sirol er mwyn rhoi ffocws strategol i'r iaith Gymraeg ar yr Ynys. Y Fforwm sy'n gyfrifol am adnabod blaenoriaethau a llunio'r Strategaeth hon. Aelodaeth y Fforwm Strategol iaith:

Derec Llwyd Morgan - Cadeirydd annibynnol

Bwrdd Iechyd Betsi Cadwaladr
Consortiwm Addysg ôl-16 Gwynedd ac Ynys Môn
Cymdeithas yr Iaith
Cyngor Gwynedd
Cyngor Sir Ynys Môn
Ffermwyr Ifanc
Grŵp Llandrillo Menai
Heddlu Gogledd Cymru
Medrwn Môn
Menter Iaith Môn
Menter Môn
Môn CF
Mudiad Meithrin
Prifysgol Bangor
Uned Polisi Cynllunio ar y Cyd (Gwynedd a Môn)
Unllais Cymru
Llys Eisteddfod Môn
Llywodraeth Cymru
YGanolfan Gymraeg i Oedolion
Yr Urdd

Manylion cyswllt:

Carol Wyn Owen
Swyddog Iaith
Gwasanaethau Democrataidd
Busnes y Cyngor
Cyngor Sir Ynys Môn
Swyddfa'r Sir
Llangefni
Ynys Môn
LL77 7TW

Rhif Ffôn : 01248 752561
Rhif Ffacs : 01248 750839
E-bost : CarolWyn@ynysmon.gov.uk

Rydym yn hapus i ddarparu'r wybodaeth hon mewn fformatau eraill ar gais – defnyddiwch y manylion cyswllt uchod os gwelwch yn dda.

Mae'r ddogfen hon ar gael yn y Saesneg.
This document is available in English.

Rhagarweiniad	5
Deddfwriaeth a Chyd-destun Polisi	6
Iaith Fyw: Iaith Byw 2012-2017	6
Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg 2010	7
Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015	7
Datganiad Polisi Cenedlaethol Cyffredinol am Ynni – EN-1 (2011)	8
Datganiad Polisi Cenedlaethol ynglŷn â Chynhyrchu Pŵer Niwclear – EN-6 (2011)	8
 Darlun o sefyllfa'r Gymraeg yn Ynys Môn	9
Trosolwg o'r ardal leol	9
Prif ganlyniadau Cyfrifiad 2011	10
Gwlad geni	11
Wardiau Etholiadol	11
Siaradwyr Cymraeg fesul oedran	14
Mudo	16
Ffocws y Strategaeth	17
 Maes Blaenoriaeth 1 – Plant a Phobl Ifanc / Y Teulu	18
Y nod, y canlyniad a ddymunir a'r dangosyddion perthnasol	18
Trosglwyddiad iaith	20
Cynllun Addysg Gymraeg Ynys Môn.....	21
Addysg Bellach	23
Defnydd Cymdeithasol Plant a Phobl Ifanc o'r Gymraeg.....	23
 Maes Blaenoriaeth 2 – Y Gweithle, Gwasanaethau Cymraeg, Y Seilwaith	25
Y nod, y canlyniad a ddymunir a'r dangosyddion perthnasol	25
Y Gymraeg yn y gweithle	27
Argaeledd gwasanaethau Cymraeg	27
 Maes Blaenoriaeth 3 – Y Gymuned	28
Y nod, y canlyniad a ddymunir a'r dangosyddion perthnasol	28
Defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg ar lefel gymunedol	29
Y Cynllun Datblygu Lleol	31
Tai	31
Materion economaidd-cymdeithasol	32
Twristiaeth	33
Rhaglen Ynys Ynni	34
Atodiad: Cynllun Gweithredu – Blwyddyn 1	

Rhagarweiniad

Cyflwynir y Strategaeth Iaith Sirol ger eich bron. Croesewir y ffaith ei bod hi yn ofynnol i Gyngor Sir Ynys Môn baratoi strategaeth o'r fath.

Mae'r strategaeth hon yn ffrwyth llafur y Cyngor ynghyd â nifer o'i bartneriaethau sydd wedi cyfarfod yn gyson dan yr enw Fforwm Iaith Ynys Môn. Ar gyfer y strategaeth gyntaf hon, cytunodd y fforwm i ganolbwyntio ar dair thema sef:

- **Plant a Phobl Ifanc a'r Teulu**
- **Y Gweithlu, Gwasnaethau Cymraeg, Y Seilwaith**
- **Y Gymuned**

Mae Ynys Môn yn y blynyddoedd nesaf yn wynebu llawer o heriau, gan gynnwys heriau ieithyddol. Yn yr un modd bydd cyfleoedd i gryfhau'r Gymraeg ac mae'n hynod o bwysig ein bod yn gwneud y mwyaf o'r cyfleoedd drwy gydweithio gyda'n gilydd ym Môn. Rhaid bod yn realistig gan ymdrechu i fod mor rhagweithiol â phosib.

Yn ogystal â'r Strategaeth, paratowyd Cynllun Gweithredu blwyddyn sy'n canolbwyntio i gychwyn ar y camau ymarferol pwysicaf a gwneud hynny o fewn yr adnoddau sydd ar gael. Y Cynllun hwn sy'n rhoi ein Strategaeth ar waith a'r bwriad yn ystod 2016-17 ydyw monitro cynnydd y camau gweithredu yng nghyfarfodydd y Fforwm Iaith yn ystod 2016-17.

Heb os, gall pob un ohonom sy'n darllen y Strategaeth a'r Cynllun nodi yn ddidrafferth sawl peth arall y mae angen ei wneud i sicrhau fod y Gymraeg yn ffynnu yn Ynys Môn. Ein nod ydyw canolbwyntio ar lai a sicrhau y gwneir gwahaniaeth.

Ein gweledigaeth ar gyfer Cyfrifiad 2021 ydyw gweld cynnydd yn y nifer sy'n siarad y Gymraeg a bod y ganran yn codi i o leiaf 60.1% fel ag yr ydoedd yn 2001. O gydweithio a chymryd camau ymarferol, y mae hynny yn gyraeddadwy.

Deddfwriaeth a chyd-destun polisi

Yn ôl yn 1993 pasiwyd Deddf yr Iaith Gymraeg oedd yn gosod yr egwyddor y dylid trin y Gymraeg yn gyfartal â'r Saesneg wrth gynnal busnes cyhoeddus yng Nghymru. Prif ofynion y ddeddf oedd:

- gorfodi cyrff cyhoeddus yng Nghymru i ddarparu gwasanaethau drwy gyfrwng y Gymraeg ac i baratoi cynllun i ddangos sut maent yn bwriadu defnyddio'r iaith
- rhoi hawl i ddefnyddio'r Gymraeg mewn llys barn yng Nghymru
- creu Bwrdd yr Iaith i oruchwyllo defnydd o'r iaith gan gyrff cyhoeddus ac i gymeradwyo cynlluniau iaith cyrff cyhoeddus.

Ar sail y ddeddf, fe wnaeth Cyngor Sir Ynys Môn fabwysiadu'r egwyddor o drin y Gymraeg a'r Saesneg ar y sail eu bod yn gyfartal ac fe gymeradwywyd pedwerydd argraffiad Gynllun Iaith Gymraeg y Cyngor gan Fwrdd yr Iaith Gymraeg o dan Adran 14(1) y Ddeddf ar 26 Mawrth, 2012.

Deunaw mlynedd yn ddiweddarach, fe greuwyd fframwaith deddfwriaethol newydd ar gyfer y Gymraeg gyda phasio Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011. Mae'r Mesur yn cynnwys:

- sicrhau statws swyddogol i'r Gymraeg yng Nghymru
- sefydlu swydd Comisiynydd y Gymraeg
- creu trefn o gyflwyno dyletswyddau ar ffurf safonau iaith
- creu darpariaeth ar gyfer hyrwyddo a hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg

Nod y Mesur iaith newydd yw cynnig mwy o eglurder a chysondeb i siaradwyr Cymraeg o ran y gwasanaethau y gallant ddisgwyl eu derbyn yn y Gymraeg. Mae'r Mesur yn seiliedig ar yr egwyddorion a ganlyn:

- ni ddylid trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg yng Nghymru
- dylai personau yng Nghymru allu byw eu bywydau drwy gyfrwng y Gymraeg os ydynt yn dymuno gwneud hynny.

Iaith Fyw: Iaith Byw 2012-2017

Yn 2003, fe gyhoeddodd Llywodraeth Cynulliad Cymru ei fframwaith strategol ar gyfer hyrwyddo'r Gymraeg sef 'Iaith Pawb: Cynllun Gweithredu Cenedlaethol ar gyfer Cymru Ddwieithog'.

Yn ystod 2014, cyhoeddodd Llywodraeth Cymraeg ddatganiad polisi drafft, '*Iaith fyw: iaith byw - Bwrw mlaen*' sy'n amlinellu sut y bwriedir canolbwyntio ar weithredu'r strategaeth '*Iaith fyw: iaith byw*' dros y tair blynedd nesaf. Y nod strategol yw cynyddu nifer y bobl sy'n gallu siarad Cymraeg ac ehangu'r defnydd cyffredinol a wneir o'r Gymraeg.

Er mwyn cyflawni hyn, mae Llywodraeth Cymru wedi gosod chwe nod, sef:

- annog a chefnogi'r defnydd o'r Gymraeg o fewn teuluoedd
- cynyddu'r ddarpariaeth o weithgareddau Cymraeg ar gyfer plant a phobl ifanc a chynyddu eu hymwybyddiaeth o werth yr iaith
- cryfhau safle'r Gymraeg o fewn y gymuned
- cynyddu cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg yn y gweithle
- cynyddu a gwella gwasanaethau Cymraeg i ddinasyddion
- cryfhau'r seilwaith ar gyfer yr iaith, gan gynnwys technoleg ddigidol.

Er mwyn gwireddu'r nodau hyn yn llwyddiannus, cydnabyddir gan y Llywodraeth bod angen mewnbwn gan nifer o sefydliadau ledled Cymru. Mae'r egwyddorion gogyfer gwireddu'r weledigaeth yn seiliedig ar ddau faes sef **'caffael yr iaith'** a **'defnyddio'r iaith'**. Er mwyn annog plant a phobl i gaffael yr iaith, anogir trosglwyddo'r iaith ar yr aelwyd a chynyddu'r ddarpariaeth addysg cyfrwng Cymraeg. I gynyddu'r defnydd o'r iaith rhoddir pwyslais ar gynyddu cyfleoedd i'w defnyddio ar lefel cymdeithasol, yn gymunedol, yn y gweithle a thrwy gyfrwng gwasanaethau cyfrwng Cymraeg. Byddai hyn yn ei dro yn cynyddu hyder pobl a'u rhuglder yn yr iaith ac yn cryfhau sefyllfa'r Gymraeg o fewn ein cymunedau.

Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg 2010

Roedd cyhoeddi'r Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg ym mis Ebrill 2010 yn garreg filltir bwysig yn hanes datblygiad addysg cyfrwng Cymraeg yng Nghymru. Am y tro cyntaf gosododd Llywodraeth Cymru ei gweledigaeth i gael *'system addysg a hyfforddiant sy'n ymateb mewn ffordd wedi'i chynllunio i'r galw cynyddol am addysg cyfrwng Cymraeg ... ac sy'n sicrhau cynnydd yn nifer y bobl o bob oedran a chefnidir sy'n rhugl yn y Gymraeg ac sy'n gallu defnyddio'r iaith gyda'u teuluoedd, yn eu cymunedau ac yn y gweithle.'* Mae'r Strategaeth hefyd yn nodi'r cyfeiriad ar gyfer gwella safonau addysgu a dysgu'r Gymraeg fel iaith, ac yn benodol, Cymraeg ail iaith.

Mae'r cyfnod cychwynnol pum mlynedd o weithredu bellach wedi dod i ben ac mae Llywodraeth Cymru wedi cyhoeddi datganiad polisi, sef *'Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg: y camau nesaf'* sy'n amlinellu'r ffordd ymlaen ar gyfer datblygu addysg cyfrwng Cymraeg a'r iaith Gymraeg rhwng 1 Ebrill 2016 a 31 Mawrth 2017.

Mae hefyd yn bwysig cofio bod y Strategaeth yn eistedd ochr yn ochr â Strategaeth Iaith Gymraeg Llywodraeth Cymru- *Iaith fyw: iaith byw* (2012). Mae rhyngddibyniaeth clir rhwng y ddwy strategaeth gan fod cyfraniad pwysig gan y sector addysg a sgiliau i'w wneud i gefnogi'r nod ehangach o weld yr iaith yn ffynnu ac i gynyddu caffaeliad a defnydd o'r Gymraeg.

Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015

Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 yn ymwneud â gwella llesiant cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol Cymru. Bydd yn helpu'r cyrff cyhoeddus perthnasol i feddwl mwy am y tymor hir, gweithio'n well gyda phobl a chymunedau a'i gilydd, ceisio atal problemau a dilyn dull gweithredu cyson. Mae'n ei gwneud yn ofynnol i gyrff cyhoeddus sicrhau eu bod yn ystyried yr effaith a gaiff eu penderfyniadau ar bobl sy'n byw eu bywydau yng Nghymru yn y dyfodol.

Mae 'Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu' yn un o'r saith nod llesiant o fewn y Ddeddf y disgwylir i gyrff cyhoeddus eu gwireddu a gwneud y cyfraniad gorau tuag atynt. Disgrifir y nod yma fel:

'Cymdeithas sy'n hyrwyddo ac yn gwarchod diwylliant, treftadaeth a'r Gymraeg ac sy'n annog pobl i gyfranogi yn y celfyddydau, a chwaraeon a gweithgareddau hamdden'.

Datganiad Polisi Cenedlaethol Cyffredinol am Ynni: EN-1 (2011)

Mae'r Datganiad Polisi Cenedlaethol hwn yn rhestru'r meini prawf a ddefnyddir wrth benderfynu ynghylch ceisiadau sy'n ymwneud â phrosiectau seilwaith cenedlaethol eu harwyddocâd. Mae GNN Wylfa yn brosiect o'r fath. Mae'r Datganiad yn argymhell yr hyn y dylid canolbwyntio arno yn y Datganiad Amgylcheddol a gyflwynir gyda'r cais. Mae'r Datganiad Polisi Cenedlaethol (ym mhara 5.12.3) yn dweud y dylai Datganiadau Amgylcheddol ystyried pob effaith gymdeithasol-economaidd, a allai gynnwys:

- Creu cyfleoedd am swyddi a hyfforddiant;
- Darparu gwasanaethau lleol ychwanegol a gwella'r seilwaith lleol, gan gynnwys darparu cyfleusterau addysgol a chyfleusterau i ymwelwyr;
- Effeithiau ar dwristiaeth;
- Effaith y nifer amrywiol o weithwyr sy'n llifo i mewn i'r ardal yn ystod gwahanol gamau'r gwaith adeiladu, gweithredu a datgomisiynu'r seilwaith ynni. Gallai hyn newid deinameg y boblogaeth leol ac fe allai newid y galw am wasanaethau a chyfleusterau yn yr aneddiadau sydd agosaf at y gwaith adeiladu (gan gynnwys cyfleusterau cymunedol a seilwaith ffisegol megis ynni, dŵr, trafndiaeth a gwastraff). Fe allai hyn hefyd effeithio ar gydlyniant cymdeithasol a dibynnu ar sut y bydd poblogaethau a'r gwasanaethau a ddarperir yn newid yn sgîl y datblygiad;
- Effeithiau cronnos - petai caniatâd datblygu yn cael ei roi ar gyfer nifer o brosiectau mewn rhanbarth a'r rhain yn cael eu datblygu fwy neu lai o fewn yr un cyfnod, fe allai hynny greu nifer o effeithiau negyddol tymor byr, er enghraifft, diffyg gweithwyr adeiladu o bosibl i ddiwallu anghenion diwydiannau eraill a phrosiectau mawr yn y rhanbarth.
- Asesiad o'r Effaith ar y Gymraeg

Datganiad Polisi Cenedlaethol ynglŷn â Chynhyrchu Pŵer Niwclear: EN-6 (2011)

Gyda golwg yn benodol ar Orsaf Niwclear Newydd Wylfa, mae Cyfrol II o'r Datganiad Polisi Cenedlaethol yn dweud bod pryder am ddylanwad mewnlf o weithwyr i'r ardal ar yr iaith, ar ddiwylliant ac ar les.

Darlun o sefyllfa'r Gymraeg yn Ynys Môn

Trosolwg o'r ardal leol

Mae Ynys Môn yn cael ei chyfrif yn un o gadarnleoedd y Gymraeg ac mae'r iaith Gymraeg yn elfen naturiol o fywyd pob dydd yr ynys ac mae'n adlewyrchiad o'i thraddodiadau a'i diwylliant. Ynghlwm â hyn mae hanes a diwylliant Cymreig cyfoethog yn diffinio'r ardal a'i thrigolion. Mae cynaliadwyedd yr iaith Gymraeg yn ddibynol ar y broses o wella cymunedau Cymraeg trwy ddarparu digon o gyfleoedd addysgol, diwylliannol a chymdeithasol i ddefnyddio'r iaith o ddydd i ddydd. Ceir y cyfleoedd hyn trwy'r dulliau ffurfiol megis y gyfundrefn addysg a dosbarthiadau iaith ar gyfer dysgwyr a thrwy ddulliau anffurfiol megis cymdeithasau, mudiadau a chlybiau.

Prif ganlyniadau Cyfrifiad 2011

Y ffynhonnell bwysicaf o ganfod ystadegau am sefyllfa'r Gymraeg yw'r Cyfrifiad a dengys ffigyrau Cyfrifiad 2011 bod gostyniad yn nifer y siaradwyr Cymraeg yn Ynys Môn o 38,893 (60.1%) yn 2001 i 38,568 (57.2%) yn 2011. Mae'r gostyngiad hwn o 325 o unigolion yn gyfystyr â gostyngiad o 0.8% yn nifer siaradwyr Cymraeg y Sir. Yn 2011, roedd 45.6% yn gallu siarad, darllen ac ysgrifennu Cymraeg a 10.7% yn deall Cymraeg yn unig¹. Doedd dim sgiliau gan 30.4%. Serch hynny, mae gan Ynys Môn yr ail gyfradd uchaf o siaradwyr Cymraeg yng Nghymru.

Nifer y siaradwyr Cymraeg yn Ynys Môn 2011						
	Poblogaeth dros dair blwydd oed	Siarad Cymraeg ond nid yn darllen na'i hysgrifennu	Siarad a darllen Cymraeg ond nid yn ei hysgrifennu	Siarad, darllen ac ysgrifennu Cymraeg	Cyfuniad arall o sgiliau	Dim gwybodaeth o'r Gymraeg
		%	%	%	%	%
Ynys Môn	67,403	7	4.3	45.6	1.9	30.4
Cymru	2,955,841	2.7	1.5	14.6	2.5	73.3
Ffynhonnell: Cyfrifiad 2011						

Dengys yr arolwg ar y cyd rhwng Llywodraeth Cymru a Chomisiynydd y Gymraeg, 'Y Defnydd o'r Gymraeg yng Nghymru, 2013-15' isod niferoedd a chanrannau'r bobl sydd yn siarad Cymraeg bob dydd ym Môn o'i gymharu â Chymru gyfan. Gwelwn o'r tabl isod y newid ers Arollygon Defnydd Iaith 2004-06.

¹ Llywodraeth Cymru, Cyflwyniad i Fforwm Strategol Ynys Môn 24/09/13

Siaradwyr Cymraeg yn siarad yr iaith bob dydd						
	2004-06		2013-15		Gwahaniaeth	
	Nifer	Canran	Nifer	Canran	Nifer	Pwynt Canrannol
Ynys Môn	31,500	87	29,500	77	-2000	-9
Cymru	342,300	63	360,900	53	18,600	-9

Mae'r arolwg 'Y Defnydd o'r Gymraeg yng Nghymru, 2013-15' yn nodi bod cyswllt clir rhwng rhuglder ac amllder defnydd y Gymraeg. Mae mwy o gyfleoedd i siarad yr iaith yn yr ardaloedd lle ceir y crynodiadau uchaf o siaradwyr Cymraeg, megis Ynys Môn ac mae'n hynod bwysig bod y strategaeth hon yn adnabod cyfleoedd pellach i drigolion ddefnyddio'r Gymraeg.

Dengys y tabl isod fod nifer y bobl yn Ynys Môn sydd yn gallu siarad Cymraeg wedi gostwng o 80% yn 1951 i 57% erbyn 2011.

Newidiadau yn y nifer a'r % o Siaradwyr Cymraeg ers 1951		
Blwyddyn	Ynys Môn	Cymru
1951	38,443 (80.0%)	714,700 (28.9%)
1961	37,101 (75.0%)	656,000 (26.0%)
1971	37,135 (66.0%)	542,400 (20.8%)
1981	39,229 (61.0%)	508,200 (18.9%)
1991	41,240 (61.9%)	500,000 (18.5%)
2001	38,893 (60.1%)	582,368 (20.7%)
2011	38,568 (57.2%)	562,016 (19%)

Er y bu dirywiad sylweddol yn y canran o siaradwyr Cymraeg, mae'n ddiddorol nodi bod y nifer o siaradwyr Cymraeg yn 2011 (38,568) ychydig yn uwch na'r nifer yn 1951 (38,443). Mae'n debyg bod hyn yn adlewyrchu'r twf cyffredinol yn y boblogaeth yn sgîl datblygiadau gweithfeydd mawr yn y 1960au megis Gorsaf Ynni Niwclear Wylfa a gwaith mwyndoddi Alwminiwm Môn.

Mae Arolwg o'r Defnydd o'r Gymraeg yng Nghymru 2013-2015 ar y cyd rhwng Lywodraeth Cymru a Chomisiynydd y Gymraeg yn dangos mwy o ostyngiad yn nifer y siaradwyr Cymraeg rhugl yn Ynys Môn yn 2013-15 nag oedd yn 2004-06. Roedd y gostyngiad hwn yn 2,600 ac yn cyd-fynd â'r patrwm cenedlaethol lle gwelwyd y gostyngiadau mwyaf o siaradwyr Cymraeg rhugl mewn ardaloedd awdurdodau lleol gyda'r canrannau uchaf o siaradwyr Cymraeg.

Mae nifer o ffactorau demograffig yn gyfrifol am y gostyngiad hwn megis effaith mewnfudo ar y boblogaeth, lleihad yn y niferoedd o gartrefi pobl hŷn yn siarad Cymraeg ac allfudo'r ifanc i ddilyn cyrsiau addysgol ac i ddilyn gyrfaedd. Yn ogystal, mae'r economi wan a'r orddibyniaeth ar y sector gyhoeddus a darparu a rhai diwydiannau penodol ynghyd â'r farchnad dai anwastad yn cyfrannu at yr heriadau sy'n wynebu siaradwyr Cymraeg i aros yn eu cymunedau.

Gall y lleihad mewn trosglwyddiad iaith o fewn y teulu fod yn ffactor arall dros y dirywiad ac mae'n allweddol bod yr elfen hon yn derbyn y sylw dyledus. Yn ogystal, mae angen camau rhagweithiol i gynyddu nifer y disgyblion sy'n derbyn asesiad drwy gyfrwng y Gymraeg erbyn diwedd y Cyfnod Sylfaen gan fod hyn yn greiddiol i feithrin hyder i ddefnyddio'r Gymraeg o'r cychwyn cyntaf. Bydd y strategaeth hon yn ymdrin yn rhagweithiol â'r elfen hon.

Gwlad geni

Cynyddodd canran y boblogaeth a anwyd tu allan i Gymru o 32.4% yn 2001 i 33.6% yn 2011. Yn 2011, o'r rhai a anwyd yng Nghymru, gallai 78.2% siarad Cymraeg o'i gymharu â 80.8%. Yn 2011, o'r rhai anwyd tu allan i Gymru, gallai 17.6% siarad Cymraeg o'i gymharu â 18.7% yn 2001.

Wardiau Etholiadol

Mae'r gyfran o siaradwyr Cymraeg yn amrywio ar Ynys Môn fesul ward etholiadol. Gwelir y cyfraddau uchaf o siaradwyr Cymraeg yn yr ardaloedd mwyaf canolog, tra bod y gyfradd yn dueddol o ostwng yn is tua gorllewin yr ynys, yn enwedig o amgylch ardal Caergybi.

Mae'r tablau isod yn dangos y deg ward uchaf a'r deg ward isaf yn ôl cyfran y bobl 3 oed a throsodd oedd yn gallu siarad Cymraeg yn 2001 a 2011:

Cyfran y bobl (3 oed a throsodd) yn gallu siarad Cymraeg, fesul ward, 2001 a 2011 – y deg uchaf:					
Enw Ward	2001		2011		Newid
	Safle	Canran	Safle	Canran	
Cyngar	1	84.7%	1	80.8%	-3.9%
Tudur	2	83.6%	2	80.7%	-2.9%
Cefni	3	83.1%	3	80.5%	-2.6%
Llanfihangel Ysgeifiog	4	78.3%	4	75.8%	-2.5%
Bodffordd	5	77.9%	5	73.3%	-4.6%
Braint	6	77.1%	6	73.2%	-3.9%
Bryngwran	7	76.1%	7	71.2%	-4.9%
Gwyngyll	8	73.9%	8	70.5%	-3.4%
Bodorgan	9	72.7%	10	68.3%	-4.4%
Llannerch-y-medd	10	72.3%	9	69.9%	-2.4%
<i>Ffynhonnell: Cyfrifiad 2001 a Chyfrifiad 2011</i>					

Cyfran y bobl (3 oed a throsodd) yn gallu siarad Cymraeg, fesul ward, 2001 a 2011 – y deg isaf:

Enw Ward	2001		2011		Newid
	Safle	Canran	Safle	Canran	
Biwmares	1	39.7%	4	39.5%	-0.2%
Rhosneigr	2 (cydradd)	42.6%	1	36.0%	-6.6%
Trearddur	2 (cydradd)	42.6%	2	38.1%	-4.5%
Caergybi – ward y Dref	4	43.2%	3	39.1%	-4.1%
Maeshyfyd	5	43.7%	7	40.6%	-3.1%
Morawelon	6	45.3%	6	40.4%	-4.9%
Llanbedrgoch	7	45.5%	9	43.9%	-1.6%
Porthyfelin	8	45.7%	5	39.7%	-6.0%
Kingsland	9	48.0%	8	42.9%	-5.1%
Moelfre	10	51.4%	10	52.3%	0.9%

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2001 a Chyfrifiad 2011

Yn 2001 roedd 10 o wardiau Ynys Môn gyda dros 70% o'u poblogaeth yn siarad Cymraeg ond, erbyn 2011 roedd y nifer wedi gostwng i 8 ward. Cafodd pwysigrwydd cymunedau sydd â 70% a mwy o'r boblogaeth dros 3 oed yn siarad Cymraeg ei nodi yn *Iaith Pawb*, sef Cynllun Gweithredu Llywodraeth y Cynulliad ar gyfer creu Cymru Ddwieithog a gyhoeddwyd yn 2003. Roedd atal y dirywiad yn y nifer o gymunedau sydd yn cynnal lefel cymharol uchel o hyfywedd ieithyddol yn un o dargedau allweddol y strategaeth. Pwysleisir yn *Iaith Pawb* mai'r nod erbyn 2011 yw:-

- Bod y lleihad yn nifer y cymunedau lle mae'r Gymraeg yn cael ei siarad gan dros 70% o'r boblogaeth yn cael ei atal

Cyfeiriwyd yn y ddogfen bolisi at y ffaith bod nifer y cymunedau â dros 70% yn siarad Cymraeg wedi gostwng dros y degawdau diwethaf a bod perygl y gallai'r lleihad fygwth dyfodol y Gymraeg fel iaith gymunedol, fyw:-

'Gellid dadlau pe bai'r dirywiad yn parhau y gallai fygwth bodolaeth yr iaith Gymraeg gan na fyddai ganddi fwyach amgylchedd naturiol lle câi'r iaith ei siarad yn arferol mewn amrywiaeth o sefyllfaoedd cymdeithasol.'

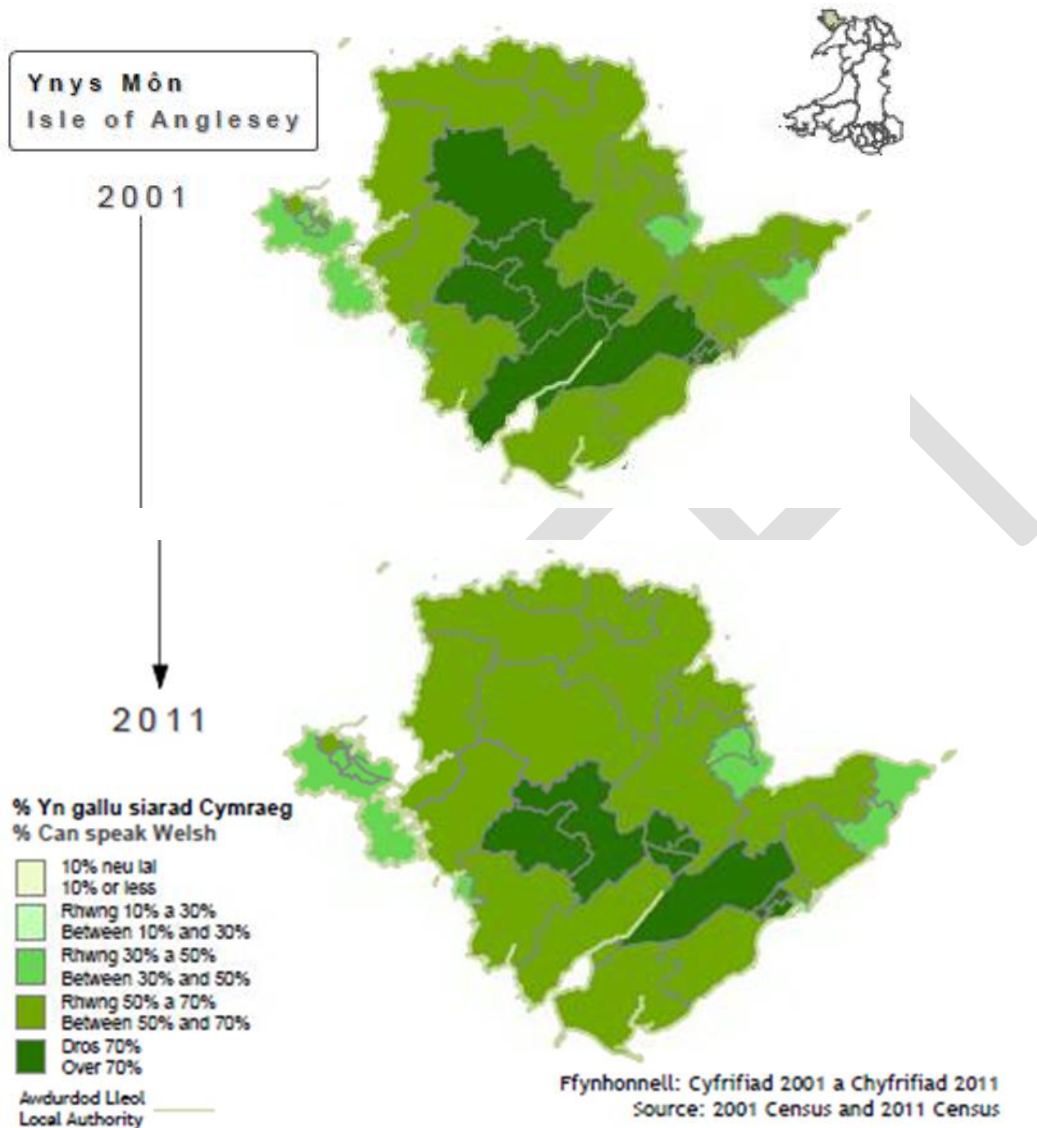
Gan fod sefyllfa'r Gymraeg yn fwy bregus erbyn hyn mae 70% wedi cael ei dderbyn fel 'pwynt tipio'. Fel mae'r term yn ei awgrymu mae arbenigwyr ym maes cymdeithaseg iaith o'r farn bod y broses o encilio yn cyflymu wrth i ganran y siaradwyr ostwng dan y lefel hwn. Mae'r dirywiad wedyn yn sydyn ac yn digwydd am lawer o resymau gwahanol - yn bennaf oherwydd cynnydd mewn priodasau cymysg eu hiaith, lleihad yn amllder y defnydd, diffyg hyder, ymlediad cynyddol y Saesneg i beuoedd cymdeithasol y Gymraeg a chanfyddiad o ddiffyg gwerth yr iaith mewn byd sydd yn raddol ddatblygu'n fwyfwy unfurf ac Eingl-Americanaidd.

Yn 2011, roedd tair ward gyda dros 80% o'r boblogaeth yn gallu siarad Cymraeg a lleolir y dair ward yma yn Llangefni. Ward Cyngar oedd y ward gyda'r gyfran uchaf o siaradwyr Cymraeg (80.8%), wedi'i ddilyn gan wardiau Tudur (80.7%) a Chefnî (80.5%).

Roedd y gyfran isaf o siaradwyr Cymraeg yn 2011 yn ward Rhosneigr, gydag ond 36.0% o'r boblogaeth yn siarad Cymraeg. Gwelwyd y dirywiad mwyaf yn y gyfran o siaradwyr Cymraeg yn Aberffraw, lle bu gostyngiad o 69.4% yn 2001 i 60.4% yn 2011.

Wrth edrych ar ddosbarthiad holl wardiau'r ynys yn ôl cyfran y bobl 3 oed a throsodd oedd yn gallu siarad Cymraeg, yn 2001 roedd 27 o wardiau lle roedd dros hanner y boblogaeth yn gallu siarad Cymraeg ond mae'r niferoedd yn gostwng wrth i ni edrych ar ardaloedd o gwmpas y glannau a threfi glan y môr. Mae'r 27 o wardiau (67.5%) lle'r oedd dros hanner y boblogaeth yn gallu siarad Cymraeg yn Ynys Môn yn 2011 yn is na'r 31 o wardiau (77.5%) yn 2001.

Canran y Siaradwyr –Rhanbarthau Etholiadol Proportion of Speakers – Electoral Divisions

Siaradwyr Cymraeg fesul oedran

Mae canran y siaradwyr Cymraeg ar Ynys Môn yn amrywio fesul categori oedran ac mae Ffigwr 1 yn dangos cyfran y boblogaeth sy'n gallu siarad Cymraeg, yn ôl grwpiau oedran, yn 2001 a 2011. Mae Tabl 1 ar y dudalen nesaf hefyd yn cynnwys gwybodaeth am y niferoedd o siaradwyr Cymraeg fesul grŵp oedran ar gyfer y ddau gyfnod.

Fel y gwelir yn Ffigwr 1, yn 2011 gallai cyfrannau cymharol uwch o'r boblogaeth yn y grwpiau oedran iau siarad Cymraeg, gyda'r gyfran uchaf yn y grŵp oedran 5-15 oed. Mae cynnydd yng nghyfran y plant 5-15 mlwydd oed sy'n gallu siarad Cymraeg o 77.8% yn 2001 i 80.1% yn 2011, sef cynnydd o 2.3 pwynt canran. Mae'n debyg y

gellir priodoli'r cynnydd bychan yn y grŵp oedran hwn i lwyddiant Polisi Addysg y Sir. Er y cynnydd yma yn y gyfran sy'n gallu siarad Cymraeg, gwelwyd gostyngiad o 924 o unigolion (12.6%) yn nifer y siaradwyr Cymraeg 5-15 mlwydd oed. Dyma'r dirywiad mwyaf o ran nifer y siaradwyr Cymraeg o blith pob grŵp oedran. Mae'n debyg bod y ffaith fod 1,426 yn llai o blant 5-15 oed yn 2011 nag yn 2001 yn cyfrannu'n sylweddol at y sefyllfa.

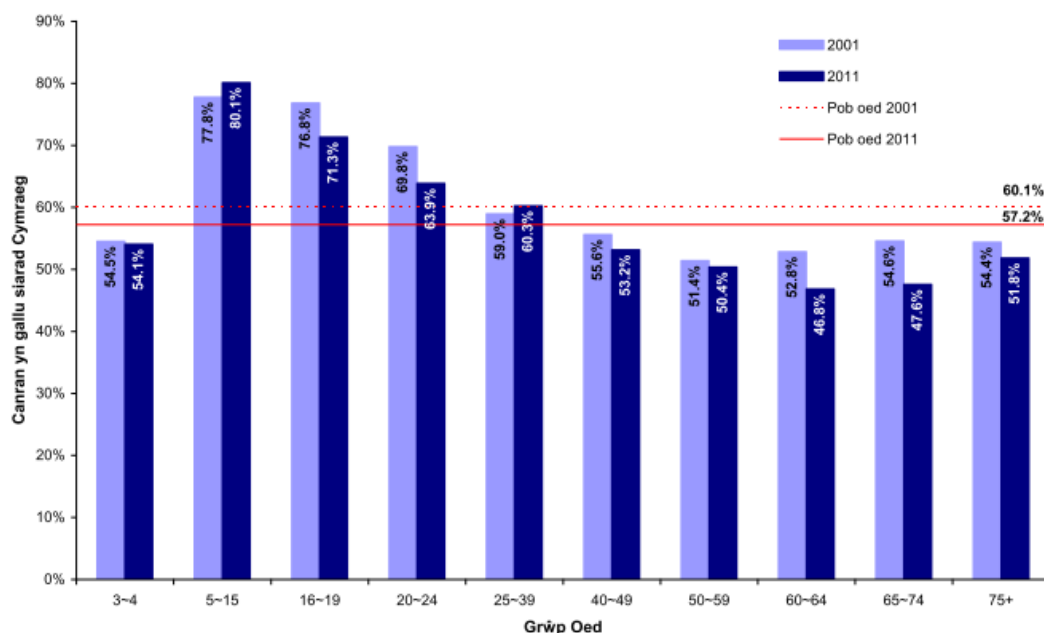
Gwelwyd cynnydd o 1.3 pwynt canran yng nghyfran y siaradwyr Cymraeg ymysg y grŵp oedran 25-39, gan newid o 59.0% yn 2001 i 60.3% yn 2011. Unwaith eto, nid yw'r cynnydd yma o ran cyfran o siaradwyr Cymraeg yr un sefyllfa o ran y nifer o siaradwyr Cymraeg. Gwelwyd gostyngiad o 496 o unigolion (7.0%) yn nifer y siaradwyr Cymraeg 25-39 mlwydd oed dros gyfnod o ddeg mlynedd. Mae yn yn arwyddocaol iawn o safbwynt cynllunio iaith gan mai dyma'r grŵp oedran sydd fwyaf tebygol o fagu teuluoedd dros y blynyddoedd nesaf. Mae allfudo'r ifanc i ddilyn gyrfaedd ynghyd â cholli sgiliau iaith ar ôl gadael y gyfundrefn addysg yn ffactorau tebygol dros y gostyngiad hwn.

O'r grŵp oedran yma ymlaen, mae'r gyfran sy'n gallu siarad Cymraeg yn gostwng yn barhaus gan gyrraedd isafswm o 46.8% ymysg y boblogaeth 60-64 mlwydd oed. Awgryma hyn bod mewnfudiad o bobl hŷn di-Gymraeg wedi digwydd yn y grŵp oedran hwn. Gwelir nifer o'r canolfannau arfordirol ar yr ynys yn ddeniadol i ymddeol iddynt.

Mae'r gyfran yn cynyddu'n raddol, gan gyrraedd 51.8% ar gyfer y boblogaeth 75 oed a throsodd.

Oni bai am y ddau grŵp oedran 5-15 a 25-39 mlwydd oed, mae pob grŵp oedran arall wedi gweld lleihad yn y gyfran o siaradwyr, fel y gwelir yn Nhabl 1 (colofn 'Mewn pwynt canran').

Ffigwr 1: Cyfran y bobl (3 oed a throsodd) sy'n gallu siarad Cymraeg, yn ôl grŵp oedran, 2001 & 2011

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2001 - Tabl CS146; Cyfrifiad 2011 - Tabl DC2203WA

Tabl 1: Nifer a chyfran y bobl (3 oed a throsodd) sy'n gallu siarad Cymraeg, yn ôl grŵp oedran, 2001 & 2011

Grŵp Oedran	2001		2011		Newid 2001-2011		
	Nifer	%	Nifer	%	Mewn nifer	Mewn nifer (%)	Mewn Pwynt Canran
3-4	797	54.5%	827	54.1%	30	3.8%	-0.4%
5-15	7,318	77.8%	6,394	80.1%	-924	-12.6%	2.3%
16-19	2,371	76.8%	2,196	71.3%	-175	-7.4%	-5.5%
20-24	2,306	69.8%	2,467	63.9%	161	7.0%	-5.9%
25- 39	7,131	59.0%	6,635	60.3%	-496	-7.0%	1.3%
40- 49	4,854	55.6%	4,992	53.2%	138	2.8%	-2.4%
50- 59	5,105	51.4%	4,755	50.4%	-350	-6.9%	-1.0%
60- 64	2,144	52.8%	2,557	46.8%	413	19.3%	-6.0%
65- 74	3,693	54.6%	4,080	47.6%	387	10.5%	-7.0%
75+	3,174	54.4%	3,665	51.8%	491	15.5%	-2.6%
Pob oedran (3+)	38,893	60.1%	38,568	57.2%	-325	-0.8%	-2.9%

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2001 - Tabl CS146; Cyfrifiad 2011 - Tabl DC2203WA

Mae **Atodiad 1** ac **Atodiad 2** yn dangos yn sydyn y prif dueddiadau ar gyfer Ynys Môn a Chymru gyfan.

Mudo

Bu cynnydd ym mhoblogaeth Ynys Môn o 2,922 yn ystod y cyfnod rhwng 2001 a 2011. Nid oedd y cynnydd yn seiliedig ar dwf naturiol yn unig (h.y. genedigaethau a marwolaethau). Roedd y newid yn bennaf oherwydd effaith mewnfudo.

Dros y ddegawd ddiwethaf (canol 2001 i ganol 2011) mae ar gyfartaledd 2,350 o bobl bob blwyddyn wedi mewnfudo i Ynys Môn o weddill y DU. Mae hyn yn cyfateb i boblogaeth y Fali. Mae pobl wedi bod yn allfudo hefyd, ond gan fod hyn yn nifer llai bob blwyddyn na'r nifer sy'n mewnfudo, yn gyffredinol bu mudo net positif o oddeutu 150 o bobl bob blwyddyn.

Ym Môn mae'r allfudo ar ei uchaf ymysg y grŵp oedran 15-29 gydag ar gyfartaledd oddeutu 180 mwy o bobl o'r grŵp oedran yma yn symud allan o'r sir nag yn symud i mewn iddi.² Ymysg y rhesymau tebygol am hyn yw myfyrwyr llawn amser yn symud i astudio a graddedigion diweddar a phobl ifanc yn symud o Fôn i ddilyn gyrfaoedd.

Mae mewnfudo a rei uchaf ymysg yr oedran 45-59 gydag ar gyfartaledd 130 yn fwy o bobl o'r grŵp oedran hwn yn symud i'r sir nac yn symud allan. Mae'n debyg mai'r prif reswm am hyn yw bod pobl yn dewis symud i Fôn i ymddeol³.

² Llywodraeth Cymru, Cyflwyniad i Fforwm Iaith Strategol Ynys Môn 24/09/13

³ Cyngor Gwynedd ar ran Cyngor Sir Ynys Môn (2014), *Darlun o sefyllfa'r Gymraeg yn Ynys Môn* (tudalen 25)

Nod y Cyngor yw ceisio denu'n ôl y siaradwyr Cymraeg sydd wedi allfudo, efallai i astudio neu i ddilyn gyrfaedd ac i fagu teuluoedd. Er mwyn llwyddo, rhaid sicrhau cyfleon gwaith cadarnhaol, cyfleoedd cymdeithasol amrywiol a safonau addysg uchel gyda'r Gymraeg yn elfen hanfodol o'r ffordd hon o ddysgu, gweithio a byw.

Mae cynlluniau blaenorol sydd wedi'u cynnal gan y Fenter Iaith a phartneriaid eraill yn dangos effaith positif cynlluniau sy'n helpu newydd ddyfodiaid a mewnfudwyr i gymhathu yn llawn i'w cymunedau newydd. Drwy gynlluniau arloesol sy'n cyflwyno cyd-destun a hanes y Gymraeg, traddodiadau a diwylliant lleol a sicrhau cefnogaeth Cymry Cymraeg lleol i arddel eu Cymraeg a'u Cymreictod, gellir dylanwadu a chefnogi ymdrechion newydd ddyfodiaid i ddysgu Cymraeg a bod yn rhan o'r ardal y maent yn ymgartrefu ynddi.

Ffocws y Strategaeth

Mae meysydd blaenoriaeth y strategaeth hon wedi'u llunio fel eu bod yn cyd-fynd gyda meysydd strategol 'Iaith fyw: iaith byw - Strategaeth y Gymraeg 2012-2017' sef strategaeth Llywodraeth Cymru. Fe wnaed hyn er mwyn sicrhau bod rhaeadru strategol a chysondeb o'r lefel uchaf i'r lefel lleol. Mae rhai o feysydd blaenoriaeth strategaeth y Llywodraeth wedi'u cyplysu yn y strategaeth hon, er hwylustod, ac fe adnabyddir tri maes blaenoriaeth:

Maes Blaenoriaeth 1 - **Plant a Phobl Ifanc / Y Teulu**

Maes Blaenoriaeth 2 - **Y Gweithle, Gwasanaethau Cymraeg, Y Seilwaith**

Maes Blaenoriaeth 3 - **Y Gymuned**

Maes Blaenoriaeth 1 - Plant a Phobl Ifanc / Y Teulu

Mae maes blaenoriaeth cyntaf y Strategaeth Iaith yn canolbwyntio ar blant a phobl ifanc a'r teulu gan bod trosoglwyddiad iaith o un genhedlaeth i'r llall, ynghyd ag addysg yn cael eu hystyried yn ddau o'r meysydd pwysicaf o ran cynllunio ieithyddol. Mae ffocws y strategaeth yn ogystal ar sicrhau cyfleon i blant a phobl ifanc ddefnyddio'r Gymraeg yn gymdeithasol.

Nod:

Cynnydd yn nifer y teuluoedd lle defnyddir y Gymraeg fel prif iaith gyda'r plant gyda chynnydd yn y cyfleon a'r gefnogaeth i'w defnyddio'n gymdeithasol

Sicrhau fod pob plentyn yn cael yr hawl i fod yn gwbl ddwyieithog erbyn cyrraedd 16 oed

Cynyddu'r gallu a'r defnydd o'r Gymraeg fel cyfrwng cyfathrebu a dysgu ymysg plant a phobl ifanc mewn addysg a thrwy gweithgareddau cymdeithasol

Y canlyniad a ddymunir:

Cynnydd yn nifer y plant a phobl ifanc sy'n defnyddio'r iaith bob dydd yn yr ysgol ac yn gymdeithasol yn drawsgricwlaidd

Cynnydd yn nifer y teuluoedd sy'n defnyddio'r Gymraeg fel prif iaith gyda'u plant

Dangosyddion

100% Ysgolion wedi adnabod blaenoriaeth i'r Gymraeg a'r Siarter Iaith o fewn eu Cynlluniau Datblygu ac yn profi cynnydd

Isafswm % derbyn asesiad Cymraeg iaith gyntaf o Fai 2017:

Cyfnod Sylfaen	CA2	CA3	CA4
76%	76%	68%	66%

Cynyddu'r canran o 10% mewn 3 blynedd o ddisgyblion sy'n astudio Cymraeg iaith gyntaf

Cynyddu o 5% y canran y ddysgwyr sy'n astudio o leiaf 5 pwnc arall heblaw y Gymraeg trwy gyfrwng y Gymraeg i TGAU erbyn 2020

Cynyddu o 5% y canran o ddysgwyr 16-19 oed sy'n astudio cyrsiau addysg bellach trwy gyfrwng y Gymraeg neu'n ddwyieithog erbyn 2020

Cynyddu'r niferoedd plant yn cymryd rhan yn y gwersi nofio cyfrwng Cymraeg

Nifer o weithgareddau chwareon a hamdden sy'n prif llo'r Gymraeg

Gweler y cynllun gweithredu ar gyfer blwyddyn 1. Bydd yn cael ei ddiweddarau'n flynyddol.

Trosglwyddiad iaith

Mae strategaeth Llywodraeth Cymru iaith Fyw: *iaith byw 2012-2017* yn nodi pwysigrwydd trosglwyddiad iaith o un genhedlaeth i'r llall fel elfen greiddiol yn y broses o gynnal iaith. Mae cynyddu'r defnydd o'r Gymraeg o fewn teuluoedd yn un o flaenoriaethau allweddol Llywodraeth Cymru ar gyfer diogelu dyfodol y Gymraeg. *"Nid yw'r Gymraeg yn debygol o ffynnu fel iaith gymunedol a chymdeithasol os yw'n dibynnu ar y system addysg yn unig fel ffordd o alluogi siaradwyr newydd i ddysgu'r iaith. Mae angen iddi fod yn iaith y cartref i gynifer o blant â phosibl, ac yn ddiamau, mae caffael yr iaith yn y modd hwn yn ffordd naturiol ac effeithiol o ddatblygu'n siaradwr Cymraeg rhugl"*⁴

Nodir yn adroddiad *Cynyddu nifer y cymunedau lle defnyddir y Gymraeg fel prif iaith* (Llywodraeth Cymru, Rhagfyr, 2013) y gall proffil a statws iaith o fewn cymuned fod yn ffactorau pwysig yng nghyd-destun trosglwyddo iaith. Ategir hyn gan adroddiad *Asesiad Effaith: Twf ac Ymlaen (Prifysgol Bangor, 2008)* sy'n awgrymu fod cysylltiad rhwng y ffactorau hyn ac awydd rhieni i drosglwyddo'r iaith i'w plant.

Dengys ffigyrau Cyfrifiad 2011 yn Nhabl 11 isod bod 80.1% o blant 3-4 yn Ynys Môn yn siarad Cymraeg pan fo 2 riant yn siarad Cymraeg ar yr aelwyd. Mae'r canran hwn yn gostwng i 47.5% pan mai dim ond un o'r ddau riant sy'n siarad Cymraeg. Gwelir gostyngiad pellach i 20% mewn cartrefi lle nad oes unrhyw un o'r ddau riant yn siarad Cymraeg.

Mae ffigyrau'r Cyfrifiad yn Nhabl 11 hefyd yn dangos bod gostyniad rhwng 2001 a 2011 o 49.1% i 47.5% o blant 3-4 oed yn siarad Cymraeg ar aelwydydd 2 riant sy'n siarad Cymraeg a gostyngiad o 69.8% i 60.8% ar aelwydydd un riant sy'n siarad Cymraeg. I'r gwrthwyneb, ac yn unol â'r duedd genedlaethol, dengys y ffigyrau bod cynnydd o 15.5% i 20.6% yn y nifer o blant 3-5 oed sy'n siarad Cymraeg ar aelwydydd dau riant lle nad ydynt yn siarad Cymraeg.

Dengys y ffigyrau hyn ei bod yn bwysig argyhoeddi rhieni sy'n siarad Cymraeg o werth trosglwyddo'r iaith i'w plant a bod angen cefnogaeth arnynt i'w galluogi i sicrhau bod eu plant yn cael y profiadau angenrheidiol i ddatblygu sgiliau iaith plant o oedran cynnar. Ar nodyn cadarnhaol, gellir dod i gasgliad bod dylanwad y gyfundrefn addysg ym Môn wedi llwyddo i gynyddu sgiliau cyfrwng Cymraeg plant 3-4 oed ar aelwydydd dau riant sydd ddim yn gallu siarad Cymraeg o 5% dros y ddegawd rhwng y ddau Gyfrifiad.

⁴ Llywodraeth Cymru (2012), iaith fyw: iaith byw – Strategaeth y Gymraeg 2012 -2017 (tudalen 25)

Tabl 11: Cyfraddau trosglwyddo'r Gymraeg, 2001 & 2011

Aelwydydd un teulu â phlant 3-4 oed	Ynys Môn		Cymru	
	2001	2011	2001	2011
Pâr – Dau oedolyn yn gallu siarad Cymraeg	79.0%	80.1%	82.0%	82.2%
Pâr - Un oedolyn yn gallu siarad Cymraeg	49.1%	47.5%	39.9%	45.4%
Pâr - Dim oedolyn yn gallu siarad Cymraeg	15.5%	20.6%	8.6%	13.2%
Un rhiant – Oedolyn yn gallu siarad Cymraeg	69.8%	60.8%	55.3%	53.3%
Un rhiant - Oedolyn ddim yn gallu siarad	25.2%	25.4%	9.8%	14.4%

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2001 –C0156; Cyfrifiad 2011 - Tabl DC2601WA

Cynllun Addysg Gymraeg Ynys Môn

Yn ôl Cyfrifiad 2011, mae 11,861 o blant a phobl ifanc dan 16 oed yn byw yn Ynys Môn sy'n cyfateb i 17% o'r boblogaeth. O'r rhain mae 54.1% o blant 3-4 oed yn siarad Cymraeg ac 80.1% o blant rhwng 5-15 oed yn siarad Cymraeg. Mae cynnydd o 2.3% yn y grŵp oedran 5-15 oed ers Cyfrifiad 2001 sy'n adlewyrchiad o ddylanwad positif Cynllun Strategol y Gymraeg mewn Addysg y Sir i ddatblygu sgiliau iaith.

Ers mis Medi, 2004 mae pob plentyn 3 oed wedi cael y cynnig o addysg hanner amser am ddim. Gall yr addysg honno gael ei darparu un ai mewn ysgol a gynhelir neu mewn lleoliadau a gyllidir (Jones, 2012, tud 64). Mae'r lleoliadau a gyllidir yn cynnwys oddeutu 50 o gylchoedd Mudiad Ysgolion Meithrin ar yr ynys. Amcan penodol addysg feithrin Cyngor Sir Ynys Môn yw sicrhau y rhoddir i bob plentyn sylfaen gadarn yn y Gymraeg er mwyn ei alluogi i gyrraedd y nod o ddwyieithrwydd llawn maes o law .

Mae Polisi Iaith Addysg y Sir yn gosod y nod uchelgeisiol o "sicrhau bod holl ddisgyblion y Sir yn meddu ar y sgiliau ieithyddol priodol yn y Gymraeg a'r Saesneg i fod yn aelodau cyflawn o'r gymdeithas ddwyieithog y maent yn rhan ohoni". Er mwyn sicrhau gall yr holl ysgolion gyflawni'r nod, bydd angen adolygu'r polisi erbyn Medi 2016. Nid yw'r Sir yn diffinio ysgolion cynradd yn ôl categorïau iaith gan fod yr un Polisi Iaith ar waith ymhob ysgol. Ceir 47 ysgol gynradd, pum ysgol uwchradd ac un ysgol arbennig ym Môn.

Bydd y mwyafrif o blant sy'n dysgu Cymraeg fel iaith gyntaf yn yr ysgol yn cael eu hasesu mewn Cymraeg ar ddiwedd Cyfnod Allweddol 1 neu'r Cyfnod Sylfaen ers 2011 (sef diwedd blwyddyn 2).⁵

Dangosir isod nifer disgyblion yng ngharfan CA1 (CS o 2012 a'r nifer a aseswyd yn y Gymraeg fel iaith Gyntaf:

⁵ Cyngor Gwynedd ar ran Cyngor Sir Ynys Môn (2014), Darlun o sefyllfa'r Gymraeg yn Ynys Môn (tudalen 35)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
CA1	456/650	469/682	510/678	468/671	520/721	539/755
	70%	69%	75.2%	69.7%	72.1%	71.4%
*/nifer a asesir/nifer yn y garfan						

Dengys ystadegau 2015 bod 539 o ddisgyblion saith oed Ynys Môn wedi derbyn asesiad Cymraeg. Llwyddodd 89.8% o'r disgyblion hynny gyrraedd Deilliant 5 neu well yn eu hasesiad:

Deilliant 5+	484 / 539	89.8%
--------------	-----------	-------

Mae amrywiaeth yn lefel yr her mae dalgylchoedd yn wynebu i lwyddo gyda dwyieithrwydd disgyblion ac mae data cyfrifiad CYBLD yn dangos faint o ddisgyblion sy'n siarad Cymraeg adref yn rhoi syniad da o dasg yr ysgolion.

Mae'r Gwasanaeth Addysg yn adnabod yr angen o fewn y strategaeth hon i gefnogi ysgolion cynradd ble mae'r her yn uchel i gynyddu'r nifer o ddisgyblion sy'n derbyn asesiad Cymraeg a chynyddu'r canrannau'n sy'n cael eu hadrodd i'r Llywodraeth.

Mae targed wedi'i osod erbyn 2017 i sicrhau bod 76% o blant saith oed yn derbyn asesiad (iaith gyntaf) Cymraeg. Wrth gyd-weithio i newid sefyllfa ysgolion ble mae'r her ieithyddol uchaf, anelir at gynyddu'r nifer o ddysgwyr a adnabyddir fel dysgwyr iaith gyntaf Cymraeg fel a ganlyn:

	2017	2019	2021
CS	99.5%	94.8%	
CA2	99.9%	99.5%	99.5%
CA3		100.0%	99.7%

Addysg Bellach

Ffurfiwyd Grŵp Llandrillo Menai yn Ebrill 2012 pan unwyd Coleg Llandrillo a Choleg Menai. Mae'r Grŵp yn gweithredu fel darparwr addysg bellach bennaf o fewn pedair sir yn y gogledd, sef Ynys Môn, Conwy, Sir Ddinbych a Gwynedd.

Mae'r sefydliad yn wynebu nifer o heriadau mewn perthynas â darpariaeth addysgol cyfrwng Cymraeg megis:

- cryfhau canfyddiadau positif myfyrwyr o'r sefydliad fel darparwr dwyieithog; codi hyder myfyrwyr i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg;
- Grymuso capasiti a sgiliau staff i ddarparu trwy gyfrwng y Gymraeg;
- Pwyso ar fyrdau dyfarnu i gynnig cymwysterau'n Gymraeg;
- Cynyddu ymwybyddiaeth am fanteision y Gymraeg fel sgil cyflogaeth.

Isod ceir manylion am nifer a chanran y myfyrwyr llawn amser sy'n astudio a'u hasesu ar gyfer o leiaf un modiwl o'u cyrsiau trwy gyfrwng y Gymraeg ar draws y tri choleg sy'n rhan o Grŵp Llandrillo Menai (Coleg Meirion-Dwyfor (CMD), Coleg Menai (CM), Coleg Llandrillo (CLI):

	2014-2015 Rh/N	2014-2015 %
Nifer o fyfyrwyr llawn-amser yn y coleg	Grŵp 6137	Grŵp 100%
	C LI 3199	C LI 52%
	CMD 1207	CMD 20%
	CM 1731	CM 28%
Nifer a chanran o fyfyrwyr llawn-amser sy'n astudio o leiaf un modiwl o'u cyrsiau trwy gyfrwng y Gymraeg	Grŵp 2503	Grŵp 41%
	C LI 15	C LI 0.5%
	CMD 1154	CMD 95.6%
	CM 1334	CM 77.07%

	2014-2015 Rh/N	2014-2015 %
Nifer a chanran o fyfyrwyr sy'n cael eu hasesu mewn o leiaf un modiwl o'u cyrsiau trwy gyfrwng y Gymraeg neu'n ddwyieithog?	Grŵp 26	Grŵp 0.42%
	C LI 1	C LI 0.03%
	CMD 814	CMD 67.4%
	CM 206	CM 11.9%

Mae Grŵp Llandrillo Menai wedi sefydlu trefn mesur a thracio dysgwyr yn y cyfnod ôl-16 sy'n parhau i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg neu'n ddwyieithog er mwyn cynyddu a chynnal defnydd o'r Gymraeg ymysg dysgwyr ôl 16 yn y sector Addysg Bellach. Mae'r drefn yma'n golygu mai ar lefel Coleg a maes rhaglen mae'r tracio'n digwydd sy'n golygu nad oes modd rhannu data ar fyfyrwyr sy'n byw yn Ynys Môn yn unig, fodd bynnag, mae'n berthnasol edrych ar ddata'r tri coleg ac yn enwedig Coleg Menai gan mai dyma ble mae'r rhan fwyaf o fyfyrwyr sy'n byw ar yr ynys yn astudio'u cyrsiau Addysg Bellach.

Bwriedir gosod targedau ar gyfer cynnydd darpariaeth dwyieithog ar lefel pob maes rhaglen erbyn Medi 2016 fydd yn arwain at ddatblygu'r cynnydd mewn darpariaeth dwyieithog.

Defnydd cymdeithasol plant a phobl ifanc o'r Gymraeg

Er llwyddiant Cynllun Strategol y Gymraeg mewn Addysg y Sir i ddatblygu sgiliau iaith ymhlith plant a phobl ifanc, cydnabyddir ei bod yn anodd bob amser i fesur defnydd o'r Gymraeg y tu allan i awyrgylch ystafell ddosbarth ac mewn sefyllfaoedd cymdeithasol.

Mae'r Siarter Iaith, sydd wedi'i fabwysiadu yn ysgolion Môn, yn darparu strwythur i arwain at gynnydd yn nefnydd cymdeithasol plant o'r Gymraeg. Mae'r Siarter yn gofyn am gyfranogiad gan bob aelod o gymuned yr ysgol sef y cyngor ysgol, y disgyblion, y gweithlu, rhieni, llywodraethwyr â'r gymuned ehangach er mwyn sicrhau perchnogaeth lawn ohoni. Mae'r ysgolion yn gweithio tuag at wobrau efydd, arian ac aur gan anelu am y wobr aur dros gyfnod o dair blynedd. Ar gychwyn y broses sefydlir gwaelodlin gyda thystiolaeth bendant o sefyllfa ieithyddol o fewn cymuned yr ysgol dan sylw fel bod modd datblygu gweledigaeth unigol ar gyfer yr ysgol honno maes o law. Mae gosod targedau a mesur cynnydd yn angenrheidiol wrth weithredu'r Siarter Iaith a bydd pob ysgol yn gallu llunio camau eu hunain sy'n addas ar eu cyfer. Ceir 5 cam tua'r 'copa' sef y nod y mae'r ysgol yn ei hadnabod o fewn ei gweledigaeth bersonol. Yn ddibynol ar gefndir ieithyddol y disgyblion, gall y targedau amrywio o sefydlu'r arfer siarad Cymraeg, newid agweddau, codi hyder ieithyddol i ddylanwadu ar niferoedd siaradwyr Cymraeg tu hwnt i furiau'r ysgol a'r buarth i loywi a sicrhau cywirdeb ieithyddol.

Mae nifer o fudiadau yn darparu cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg ar yr ynys a nod y strategaeth iaith yw cynllunio'n fwriadus i normaleiddio a phrif lifo'r Gymraeg i weithgareddau cymdeithasol sy'n digwydd eisoes ac i rai o'r newydd. Ceir chwe chlwb Ffermwyr Ifanc mewn mannau daearyddol amrywiol ar yr ynys sef Bodedern, Dwyrân, Llangefni, Llangoed, Penmynydd a Rhosybol. Mae'r Cyngor Sir yn gyfrifol am gynnal 26 Clwb Ieuenctid, pum Canolfan Wobr Agored yn nalgylch pob ysgol uwchradd a Chlwb Achredu Amser Cinio yn Ysgol Uwchradd Caergybi.

Mae gan yr Urdd 58 o ganhennau ar yr ynys gyda 11 adran gymunedol yn darparu ystod o gyfleoedd cymdeithasol i blant a phobl ifanc yr ynys. Nodir yn Adroddiad Blyneddol Urdd Gobaith Cymru ar gyfer Ynys Môn am 2015-2016 bod 4801 o unigolion wedi cofrestru ar gyfer cystadleuthau eisteddfodol a 1477 o unigolion wedi cymryd rhan mewn gweithgareddau chwareon dros y cyfnod adrodd dan sylw. Mae'n nod gan y mudiad yn lleol i gynyddu ei gyrhaeddiad trwy'r defnydd o gyfryngau cymdeithasol.

Ceir chewch chlwb Ffermwyr Ifanc mewn mannau daearyddol amrywiol ar yr ynys sef, Bodedern, Dwyrân, Llangefni, Llangoed, Penmynydd a Rhosybol. Mae'r Ffermwyr Ifanc yn fudiad ieuenctid gwledig i bobl Ifanc 10-26 oed sy'n gweithredu ledled y wlad, er mwyn diwallu anghenion pobl ifanc cefn gwlad.

Mae'r Ffermwyr Ifanc yn cynnig amrywiaeth o raglenni addysgol, hyfforddiant a chymdeithasol, sy'n annog datblygiad personol, gweithgarwch cymunedol, pryder am yr amgylchedd a rhyngweithiadau cymdeithasol. Prif bwrpas y mudiad yw creu cyfleoedd i allu'r aelodau ddisgleirio.

Ceir staff ieuenctid arbenigol o fewn Menter Iaith Ynys Môn sy'n gweithio mewn gwahanol feysydd i ddatblygu gweithgareddau, cynnal gweithdai a sesiynau a darparu cyfleoedd cymdeithasol amrywiol. Mae'r rhain yn cynnwys gweithdai wythnosol o dan arweiniad tiwtoriaid drama proffesiynol o fewn Theatr Ieuenctid Môn, prosiect creu cerddoriaeth '*Bocsŵn*', y '*Rhwydwaith Perfformwyr Ifanc*' sy'n cynnig cyfle i bobl ifanc trefnu gigs eu hunain a'r '*Prosiect Radio*' sydd wedi lleoli offer radio ymhob un o'r pum ysgol uwchradd ar yr ynys ar gyfer darlledu rhaglenni. Ceir hefyd y prosiect '*Cyfle:Creu=Cofio*' sy'n brosiect digidol lle gall pobl ifanc greu eitemau ffilm a radio eu hunain yn olrhain ac egluro elfennau o dreftadaeth y Gymraeg ar yr ynys. Mae'r Fenter Iaith hefyd yn darparu cyflwyniadau ymwybyddiaeth iaith i annog pobl ifanc i fynegi eu barn am y Gymraeg ynghyd â dysgu am fanteision cymdeithasol ac economaidd yr iaith.

Mae'r Siarter Iaith hefyd yn annog rhieni i ddysgu Cymraeg oherwydd y manteision amlwg a geir, nid yn unig o fedru cynorthwyo eu plant a gwerthfawrogi eu cynnydd, ond hefyd er mwyn cymhathu'n gymunedol, gwella cyfleoedd gyrfaol ac o ran agweddau hunaniaeth. Yn hynny o beth, bydd cydweithio agos gyda Chonsortium Dysgu Cymraeg y gogledd-orllewin er mwyn cynllunio a chynnig hyfforddiant pwrpasol i rieni.

Maes Blaenoriaeth 2 – Y Gweithle, Gwasanaethau Cymraeg, Y Seilwaith

Mae ail faes blaenoriaeth y Strategaeth Iaith yn canolbwyntio ar y gweithle, gwasanaethau Cymraeg a'r seilwaith. Yr amcan yma yw adnabod cyfleoedd i gynllunio'n fwriadus i brif-lifo'r Gymraeg yn naturiol i'r meysydd blaenoriaeth yma.

Nod

Hybu a chynyddu argaeledd gwasanaethau Cymraeg, cynyddu cyfleoedd/disgwyliadau i ddefnyddio'r Gymraeg yn y gweithle a chydweithio i adnabod cyfleoedd i brif-lifo'r iaith i ddatblygiadau a gweithgareddau.

Y canlyniad a ddymunir:

Cynnydd yn y defnydd o'r Gymraeg fel iaith weinyddol y Cyngor Sir
Cynnydd ym mhroffil y Gymraeg fel sbardun ar gyfer newid gan Gyngor Sir Ynys Môn a Chynghorau Tref a Chymuned

Dangosydd

Cynnydd yn y defnydd o'r Gymraeg yng ngweinyddiaeth y Cyngor Sir fel iaith lafar ac ysgrifenedig

100% o asesiadau effaith iaith yn cael eu cyflawni ar unhyw ddatblygiadau tai, economaidd/busnes

Nifer y polisïau iaith gan ddatblygwyr ac effaith gweithredu'r polisi mewn * mis
% cynnydd yn nifer y rhai sy'n dilyn cyrsiau dysgu Cymraeg

Nifer y rhai sy'n dilyn cyrsiau dysgu Cymraeg

Cynnydd yn y gwaith i bobl leol yn y datblygiadau mawr

Gweler y cynllun gweithredu ar gyfer blwyddyn 1. Bydd yn cael ei ddiweddarau'n flynyddol.

Y Gymraeg yn y gweithle

Y gweithle yw un o'r meysydd allweddol sy'n pennu pa iaith y mae pobl yn ei ddefnyddio. Bu i nifer sylweddol o ymatebwyr yr ymgynghoriad gan Llywodraeth Leol ar *Iaith Fyw: Iaith Byw – Strategaeth y Gymraeg 2012-17* gytuno "bod gan y gweithle rôl allweddol o ran ennyn hyder ymhlith siaradwyr Cymraeg i ddefnyddio'r iaith mewn agweddau eraill yn eu bywydau ... a bod datblygu statws yr iaith yn y gweithle yn bwysig o safbwynt pwysleisio gwerth addysg cyfrwng Cymraeg" (Llywodraeth Cymru, 2012, tud 37).⁶

⁶ Cyngor Gwynedd ar ran Cyngor Sir Ynys Môn (2014), Darlun o sefyllfa'r Gymraeg yn Ynys Môn (tudalen 39)

Yn 2013, cynhaliwyd arolwg⁷ ymhlith dros 4,000 o gyflogwyr yng Nghymru a weithredai mewn wyth sector i ddarparu gwybodaeth fanwl gywir a dibynadwy am anghenion cyflogwyr o ran sgiliau Cymraeg. Yn ôl yr arolwg, roedd 81% o siaradwyr Cymraeg yn defnyddio'r Gymraeg gyda chydweithwyr o leiaf weithiau lle y bo'r cyflogwr yn gefnogol i'r defnydd o'r Gymraeg yn y rhan fwyaf o agweddau ar waith y busnes. Roedd y ganran ychydig yn is ymhlith gweithwyr nad oedd eu cyflogwyr yn gefnogol i'r defnydd o'r Gymraeg mewn amgylchiadau anffurfiol, tra'r oedd 51% yn dweud eu bod yn siarad Cymraeg â'u cydweithwyr ond nad yw'r cyflogwr yn gefnogol i'r iaith.

Yng Ngwynedd ac Ynys Môn, dywedodd naw o bob 10 siaradwr Cymraeg sydd mewn gwaith eu bod yn siarad Cymraeg gyda chydweithwyr o leiaf weithiau.

Mae'n ymddangos hefyd bod yr unigolion hynny sydd yn gweithio i gyflogwyr sydd yn gefnogol i'r defnydd o'r Gymraeg yn y rhan fwyaf o agweddau'r busnes lawer yn fwy tebygol o ysgrifennu rhywbeth yn y Gymraeg. Roedd 64% yn ysgrifennu rhywbeth yn Gymraeg yn y gwaith o leiaf weithiau. Er hyn, roedd bron i draean yn dweud eu bod yn ysgrifennu rhywbeth yn y Gymraeg yn eu gwaith o leiaf weithiau, er nad oeddent o'r farn bod eu cyflogwr yn gefnogol i'r iaith. Roedd bron i dri chwarter y gweithwyr yn y sector cyhoeddus o'r farn fod eu cyflogwr yn gefnogol i ddefnydd ffurfiol ac anffurfiol o'r Gymraeg o fewn y busnes o'i gymharu â 41% yn y sector preifat.

Os am gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg yn y gweithle, mae codi ymwybyddiaeth am y gwasanaethau Gymraeg sydd ar gael a'u hamlygrwydd yn rhan ganolog o'r defnydd a wneir ohonynt. Yn ôl yr arolwg o gyflogwyr yng Nghymru a gynhaliwyd yn 2013, roedd gweithwyr a oedd yn siarad Cymraeg yn y sector cyhoeddus bron i dair gwaith yn fwy tebygol na gweithwyr yn y sector preifat o gael cynnig rhywbeth gan eu cyflogwyr i ddangos eu bod yn gallu siarad Cymraeg. Mae canlyniadau Adroddiad Ymchwil ar Wasanaethau Cymraeg Awdurdodau Lleol (Beaufort Research Cyf 2015), yn cefnogi'r angen i godi ymwybyddiaeth, hy bod 80% o'r siaradwyr Cymraeg rhugl yng Ngogledd Cymru yn cytuno â'r datganiad *"Os ydw i'n gwybod y gallaf ymwneud ag adran berthnasol yn yr awdurdod lleol yn Gymraeg, byddaf yn gwneud hynny bob amser"*.

Mae Cyngor Sir Ynys Môn yn ymrwymedig i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg yn ei weinyddiaeth fewnol, yn llafar ac yn ysgrifenedig, a phenderfynodd y Cyngor Sir yn ei gyfarfod ar 12 Mai, 2016 i fonitro cynnydd yn flynyddol trwy gyhoeddi adroddiad arno i'w gyflwyno i'r Pwyllgor Sgriwtini ar yr un pryd â'r adroddiad blynyddol ar weithrediad y Polisi Iaith Gymraeg. Bydd y broses yn cychwyn trwy sefydlu gwaelodlin o'r nifer sy'n gweithredu trwy gyfrwng y Gymraeg o fewn y sefydliad. Mae'n fwriad hefyd i adolygu Polisi Iaith y Cyngor erbyn Mai, 2018.

⁷ Llywodraeth Cymru (2015), Y Defnydd o'r Gymraeg yng Nghymru, 2013-15.

Fel rhan o'r broses cynllunio ieithyddol, bydd y Cyngor yn dynodi pa sgiliau ieithyddol llafar ac ysgrifenedig sydd eu hangen ar gyfer pob swydd ac fe asesir sgiliau iaith y gweithlu er mwyn monitro nifer y siaradwyr Cymraeg. Darperir yn ogystal, cyrsiau addas, ar bob lefel, yn ystod oriau gwaith i gyflogeion y Cyngor rymuso eu sgiliau Cymraeg.

Argaeledd gwasanaethau Cymraeg

Mae Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 wedi creu newid sylfaenol tuag at ddarparu dewis iaith ac angen iaith gan symud y cyfrifoldeb am sicrhau gwasanaethau addas oddi ar ysgwyddau'r defnyddiwr i'r darparwr. Mae'r Safonau Iaith ddaeth yn sgil y Mesur yn arwain at greu hawliau fel y gall siaradwyr Cymraeg dderbyn gwasanaethau yn Gymraeg. Yn ogystal, cyhoeddwyd *'Fframwaith Strategol ar gyfer Gwasanaethau Cymraeg mewn Iechyd, Gwasanaethau Cymdeithasol a Gofal Cymdeithasol - Mwy na Geiriau'* yng nghyd-destun gofynion cyfreithiol y Mesur. Mae'r Safonau Iaith a Mwy na Geiriau ynghlwm i'r egwyddor o ddarparu'r 'cynnig rhagweithiol' o ddewis iaith i'r defnyddiwr.

Mae'r Cyngor Sir bellach yn ddarostynedig i'r Safonau Iaith a bydd nifer o gyrrff partneriaethol yn derbyn hysbysiadau cydymffurfio gan Gomisynydd y Gymraeg maes o law. Bydd y strategaeth hon yn nodi'r camau gweithredu gogyfer gweithredu egwyddorion Mwy na Geiriau.

Maes Blaenoriaeth 3 – Y Gymuned

Mae trydydd maes blaenoriaeth y Strategaeth Iaith yn canolbwyntio ar hyrwyddo'r Gymraeg ar lefel cymunedol.

Mae *Strategaeth Llywodraeth Cymru Iaith Fyw:Iaith Byw 2012-2017* yn nodi fod heriau penodol yn amrywio o ardal i ardal ond maent yn debygol o gynnwys rhai materion cyffredin. Mae'r farchnad dai yn anwastad ar yr ynys gyda diffyg tai fforddiadwy ar gyfer y boblogaeth leol. Yn ogystal, mae diffyg swyddi sefydlog sy'n talu'n dda a gorddibyniaeth ar y sector gyhoeddus/darparu ynghyd â rhai diwydiannau penodol megis twristiaeth ac amaeth. Mae'r rhain yn heriau gwirioneddol o ran cadw pobl ifanc a theuluoedd ar yr ynys.

Mae cyfraddau trosglwyddiad iaith hefyd yn her o fewn y gymuned gyda nifer isel o rieni/gofalwyr yn trosglwyddo'r Gymraeg i'w plant, statws isel yr iaith o fewn y gymuned, diffyg cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg ar lefel cymunedol ac effaith lefelau mewnfudo ac allfudo ar ddemograffeg yr ynys. Er mwyn i gymunedau ffynnu, mae'n bwysig hefyd bod cyfleoedd i drigolion yr ynys a mewnfudwyr i ddefnyddio'r Gymraeg a'i defnyddio'n gymdeithasol.

Cydnabyddir bod yn rhaid i'r gwaith adnewyddu ieithyddol fynd law yn llaw â'r gwaith o wella'r seilwaith cymdeithasol ac economaidd.

Nod

Hyrwyddo a marchnata gwerth a phwysigrwydd y Gymraeg

Hyrwyddo ac adnabod cyfleoedd i gryfhau'r Gymraeg o fewn y cymunedau ac adnabod bylchau mewn darpariaeth.

Y canlyniad a ddymunir

Cynnal y wardiau gyda 70% o'r boblogaeth sy'n siarad Cymraeg a chynyddu canrannau gweddill y wardiau eraill.

Dangosydd

cynnydd yn y wardiau sydd â dros 70% yn siarad Cymraeg
cynnydd yn y wardiau sydd â dros 50% yn siarad Cymraeg
nifer y gweithgareddau a gynhelir i gymhathu dysgwyr y Gymraeg
nifer y dosbarthiadau Cymraeg yn y gymuned neu Cymraeg i'r teulu
cynnydd yn y nifer sy'n cymryd rhan mewn gweithgareddau gwirfoddoli cyfrwng Cymraeg
cynnydd yn y defnydd o'r ap cyfieithu
cynnydd yn nifer y cyfarfodydd y Cyngor Sir a gynhelir trwy gyfrwng y Gymraeg
Nifer yr ymweliadau i'r safle we sy'n hysbysebu gweithgareddau cyfrwng Cymraeg
Nifer datblygiadau sy'n cyd-fynd gyda pholisiau'r Cynllun Datblygu Lleol
Nifer o dai gwag ar yr ynys sy'n dod yn ôl i ddefnydd fel tai parhaol
Nifer pecynnau croeso a ddosbarthwyd i fewnfudwyr/a lawrlwythwyd

Gweler y cynllun gweithredu ar gyfer blwyddyn 1. Bydd yn cael ei ddiweddarau'n flynyddol.

Defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg ar lefel gymunedol

Mae Menter Iaith Môn yn weithredol ar hyd a lled yr ynys gan sicrhau bod dewis amrywiol o weithgareddau a digwyddiadau cyfrwng Cymraeg cadarnhaol yn cael eu cynnig i bob oedran fel bod cydnabyddiaeth o werth cymdeithasol ac economaidd i'r Gymraeg. Mae'r Fenter Iaith yn gweithio yn yr ardaloedd hynny sydd â niferoedd uchel o siaradwyr Cymraeg er mwyn sicrhau bod yr ardaloedd hyn sydd o bwys strategol i'r Gymraeg yn cael eu cynnal ac yn ffynnu.

Mae'r Fenter Iaith hefyd yn cydnabod er mwyn i'r Gymraeg barhau i ffynnu, bod hefyd angen adnabod cyfleoedd i godi hyder trigolion i ddefnyddio'r Gymraeg yn hyderus yn yr ardaloedd sydd â niferoedd is o siaradwyr Cymraeg. Yn ôl canlyniadau Cyfrifiad 2011, mae bron i 20% o drigolion Caergybi yn nodi eu bod nhw'n deall Cymraeg llafar yn unig a 60% o bobl yn nodi eu bod yn deall Cymraeg ond yn peidio â'i defnyddio. I ymateb i'r her hon, mae'r Fenter wedi cychwyn gweithio'n ddwys yn ardal Caergybi gan leoli swyddog yn y dref er mwyn cydweithio gyda theuluoedd, plant a phobl ifanc a'r gymuned i adnabod cyfleoedd i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg ar lefel cymdeithasol.

Er mwyn cynllunio'n fwriadus i'r dyfodol, adnabyddir yr angen i greu proffiliau ieithyddol o holl ardaloedd Ynys Môn. Byddai proffiliau o'r fath yn adnabod y bylchau mewn darpariaeth, yr awydd ymysg cymunedau i geisio sicrhau gwasanaethau Cymraeg yn lleol a chryfhau'r ddarpariaeth yn gymdeithasol i blant a phobl ifanc ddefnyddio'r iaith. Byddai'r ymarferiad hefyd yn gyfle i hyrwyddo'r Gymraeg gyda'r sector fusnes a phwysigrwydd trosglwyddiad iaith o fewn y teulu. O gydweithio i adnabod cyfleoedd i godi hyder trigolion i siarad Cymraeg, ac adnabod a dylanwadu ar gyfleoedd er mwyn creu bwrlwm cymdeithasol Cymraeg a Chymreig, gallwn weithio tuag at yr amcan fod y Gymraeg yn cael ei harddel fel rhan o wead ac isadeiledd y gymuned gan greu cymunedau byw, a chreu cyswllt pwerus rhwng iaith-tai-gwaith.

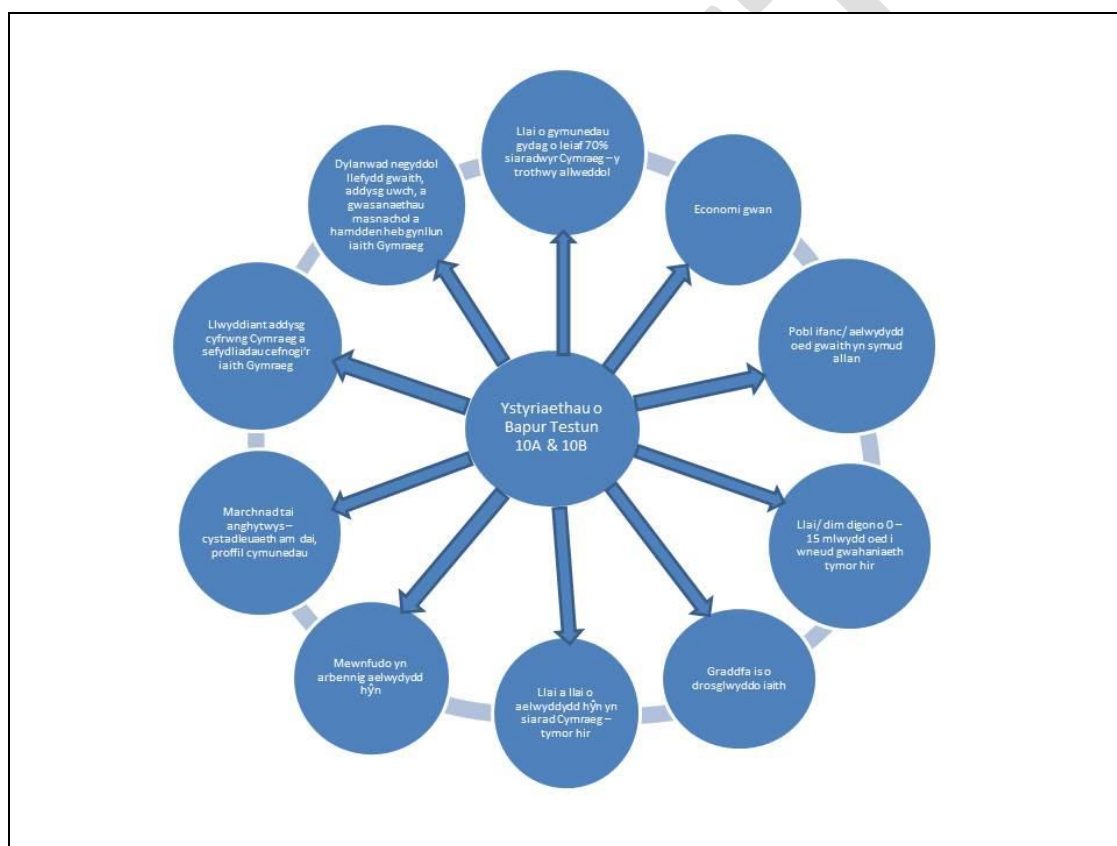
Mae ymweliad yr Eisteddfod Genedlaethol yn 2017 yn cynnig cyfle euraidd i hyrwyddo gweithgareddau Cymraeg sy'n codi arian tuag at ei chynnal, a thrwy gyfnod y strategaeth hon, byddwn am sicrhau bod effaith a gwaddol yr Eisteddfod yn bell gyrhaeddol.

Y Cynllun Datblygu Lleol

Mae Canllaw Cynllunio Atodol Cynllunio a'r Iaith Gymraeg (Medi 2007) yn amlinellu bod sefydlogrwydd neu dwf cymedrol y boblogaeth, wedi'i gyfuno ac ansawdd bywyd da, economi gref, seilwaith o safon uchel a bywyd cymdeithasol a diwylliannol byrlymus, i gyd yn greiddiol i gynnaladwyedd ac unoliaeth y gymuned. Lle mae'r iaith Gymraeg yn rhan o wead cymdeithas yn y gymuned, mae ei thynged a'i lles yn anochel yn annatod wrth ffyniant ehangach y gymuned honno. Os yw datblygiad yn debygol o fod yn andwyol i unrhyw un o'r agweddau hyn, gall gael effaith niweidiol ar yr iaith Gymraeg hefyd. Fodd bynnag, os yw'n sensitif i'r cyd-destun lleol, e.e. mae'n cynnal yr economi leol, yna mae'r effaith yn llawer mwy tebygol o fod yn gadarnhaol. Mae adeiladu a gweithredu prosiectau a datblygiadau mawr yn waith sylweddol a allai sicrhau buddsoddi a buddion ehangach i'r ynys a'i chymunedau.

Fel yr amlinellir yng Nghynllun Datblygu Lleol Gwynedd a Môn (sydd yn y cyfnod Archwiliad), i sicrhau bod cymunedau'n datblygu mewn ffordd gynaliadwy, mae'n hanfodol, wrth ystyried unrhyw newidiadau, i ystyried yr holl ffactorau sy'n dylanwadu ar y sefyllfa a bod y datblygiad newydd sy'n cael ei gynllunio yn briodol a pherthnasol.

Mae Cyngor Sir Ynys Môn yn cydweithio efo Cyngor Gwynedd i lunio Cynllun Datblygu Lleol (CDLI). Mae'r CDLI yn canolbwyntio ar faterion ac amcanion lleol, gan wneud hynny yn unol â strategaethau lleol a sylfaen o dystiolaeth. Mae'n ofynnol o dan Adran 61 Deddf Cynllunio Pryniant Gorfodol bod Awdurdodau Cynllunio Lleol yn cadw tystiolaeth ar lefel defnyddio'r Gymraeg yn yr ardal yn gyfredol. Casglwyd a dadansoddwyd gwybodaeth o sawl ffynhonnell, gan gynnwys Cyfrifiad 2011. Mae'r diagram canlynol yn rhoi trosolwg o'r prif negeseuon:

Ar sail dadansoddiad o'r dystiolaeth un o'r pynciau ystyriwyd wrth baratoi'r CDLI yw sut y bydd ein strategaeth a'r polisïau'n debygol o effeithio ar y defnydd o'r Gymraeg a chynaliadwyedd cymunedau. Bydd dyfodol yr iaith yn dibynnu ar nifer fawr o ffactorau, yn enwedig addysg, newid demograffig, gweithgareddau cymunedol a sylfaen economaidd gadarn i gynnal cymunedau ffyniannus, cynaliadwy. Heb anghofio nad all y CDLI wahaniaethau ar sail gallu ieithyddol unigolion, gall y system cynllunio defnydd tir gyfrannu at les y Gymraeg yn y dyfodol trwy greu'r amodau fyddai'n caniatáu i gymunedau cynaliadwy ffynnu. Felly, mae'n bwysig bod y CDLI yn atgyfnerthu strategaethau fel y Strategaeth Iaith i hyrwyddo'r isadeiledd (tai, llefydd gwaith a chyfleusterau allweddol) i gynnal cymunedau'r Sir.

Mae Adran 70 o Ddeddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990 yn ei gwneud yn glir y gellid ystyried effeithiau ar ddefnyddio'r Gymraeg, lle bo'n berthnasol i gais cynllunio, wrth benderfynu ar gais am ganiatâd cynllunio. Nid yw'r ddarpariaeth hon yn rhoi mwy o bwys ar yr iaith Gymraeg nag ar unrhyw ystyriaeth berthnasol arall adeg cais cynllunio. Bydd Canllawiau Cynllunio Atodol yn rhoi arweiniad i sicrhau datblygiad sy'n ddigon da i'w caniatáu, gan gynnwys defnyddio mesurau lliniaru effeithiau croes a mesurau hyrwyddo effeithiau cadarnhaol. Gellir defnyddio amodau cynllunio a chytundebau Adran 106, lle mae'n briodol ar gyfer darparu seilwaith sy'n cefnogi'r iaith Gymraeg.

Tai

Un o'r prif heriau sydd gennym yma ym Môn yw sicrhau cyflenwad digonol o dai fforddiadwy ar gyfer ein trigolion, tai o ansawdd bydd yn gosod sylfaen gadarn iddynt i'w galluogi i weithio yma ym Môn a chynnal y defnydd o'r iaith Gymraeg.

Yn 2011 roedd poblogaeth Ynys Môn yn 69,751 gyda'r boblogaeth hyn yn cael eu cartrefu mewn 34,183 eiddo annedd. Y prif ffactor sy'n diffinio fforddiadwyaeth cartref yw incwm. Yn ystod 2015 yr incwm canol rigol i drigolion Môn oedd mewn swyddi llawn amser oedd £24,721 sydd yn is na'r cyfartaledd cenedlaethol o £29,016 yn ôl y Swyddfa Ystadegau Cenedlaethol.

Pe bawn yn edrych ar bris canol rigol o eiddo annedd yma ym Môn mae hyn yn £186,229 sydd yn uwch na'r cyfartaledd cenedlaethol o £162,904. Mae prisiau tai wedi cynyddu 21.7% yn ystod y cyfnod rhwng 2011 - 2015 o'i gymharu ag ychydig dan 10% fel cyfartaledd cenedlaethol. Golyga hyn bod prisiau tai ar y farchnad agored yma ym Môn sydd yn 7.5 gwaith yr incwm canol rigol wrth gymharu gyda'r cyfartaledd cenedlaethol o 5.6 gwaith yr incwm.

Wrth edrych ar yr ystadegau uchod gwelir yn glir iawn bod rhaid cynyddu'r cyflenwad o dai fforddiadwy yma ar yr ynys er mwyn sicrhau bod ein pobl ifanc sy'n cychwyn eu gyrfaedd a bywyd gweithio yn gallu fforddio i gael cartref fforddiadwy o fewn eu cynefin ar yr ynys fel bod cyflogwyr yn gallu cyflogi siaradwyr Cymraeg o fewn eu gweithlu a bod hyn yn cynyddu'r defnydd o Gymraeg o fewn busnes a masnach. Dengys y rhagolygon demograffig ar gyfer y cyfnod 2015 - 2026 bydd angen 2420 o dai ychwanegol sy'n gyfartal i 220 y flwyddyn.

Fel rhan o'r datrysiad ar gyfer cyflenwi'r angen ychwanegol am dai, byddwn yn cymryd camau pellach i sicrhau ein bod yn dychwelyd cymaint ag y gallwn o dai gwag yn ôl i ddefnydd yn ogystal ag adeiladu tai newydd rheoli tai a rhent sy'n eiddo i berchnogion preifat.

Wrth adeiladu tai newydd tuag allan i'r ardaloedd mwyaf trefol o'r sir byddwn yn cynnal arolwg am anghenion tai fforddiadwy o fewn ardaloedd mwyaf gwledig y sir ac yn rhoi ystyriaeth i ddefnyddio tir eithriedig ar gyfer datblygu tai fforddiadwy byddai ar gael gyda nifer o wahanol ddeiliadaeth i gyfarch y galw, fel tai rhent cymdeithasol, rhent canolraddol yn ogystal â darpariaeth o dai fforddiadwy i bobl byddai'n dymuno bod yn hunan berchnogion.

I'r pwrpas o sicrhau bod trigolion Môn yn ymwybodol o'r ardaloedd lle bydd tai fforddiadwy ar gael byddwn yn defnyddio gwefan TaiTeg i'w marchnata.

Materion economaidd-cymdeithasol

Cydnabyddir bod angen cefnogi cymunedau Cymraeg i ffynnu. Yn sgil hyn, dylid hyrwyddo datblygiadau economaidd priodol a darparu cyfleoedd economaidd, gan gynnwys ardaloedd gwledig, i sicrhau eu bod yn ddeniadol i'r boblogaeth bresennol a'r rhai a fyddai'n dymuno dychwelyd i'r ardal.

Wrth ystyried sefyllfa'r iaith i'r dyfodol, mae ffactorau economaidd, addysgol a diwylliannol a phenderfyniadau cynllunio ar ddefnydd tir i gyd yn chwarae rhan allweddol. Er mwyn gwella'r sefyllfa mae angen manteisio ar y cyfleoedd gwaith i wrth-droi allfudo, ac felly cryfhau'r defnydd o'r iaith. Gall pobl o holl gefndiroedd ieithyddol gyfrannu at ateb yr her economaidd hon.

Mae angen agwedd gadarnhaol at alluogi datblygu economaidd cynaliadwy mewn cymunedau ar draws yr Ynys. Y nod yw sicrhau cydbwysedd rhwng ffyniant economaidd cynaliadwy a chryfhau'r nifer o siaradwyr Cymraeg ymysg y cenedlaethau i ddod.

Ceir yr heriau economaidd-gymdeithasol isod ar Ynys Môn:

- dadleoli llafur rhanbarthol
- cyfyngiadau cynhwysedd isadeiledd
- lefelau gostyngol o GVA
- lefelau uchel o ddiweithdra ieuencid
- lefel uchel o anweithgarwch economaidd
- llawer o wardiau mwyaf difreintiedig Cymru
- lefelau uchel o allfudo pobl ifanc
- colledion swyddi sylweddol

Ceir y cyfleon economaidd-gymdeithasol isod ar Ynys Môn:

Dros y 10-15 mlynedd nesaf mae Ynys Môn yn mynd i elwa'n fawr o fuddsoddiadau posibl o hyd at £12 biliwn, drwy fuddsoddiadau megis:

- Adeiladu Gorsaf Niwclear Newydd yn Wylfa a fydd yn creu 9,200 o swyddi yn ystod y cyfnod adeiladu a nifer o gyfleoedd cadwyn gyflenwi leol;
- Seilwaith newydd cysylltiad Grid Cenedlaethol i gysylltu'r datblygiadau carbon isel a gynigir ar Ynys Môn i rwydwaith tir mawr;
- Datblygu Pentref Twristiaeth a Chyfleusterau Hamdden gan Land and Lakes.

Er mwyn manteisio ar y cyfleoedd sy'n gysylltiedig â'r datblygiadau posibl, sefydlodd Cyngor Sir Ynys Môn Raglen Ynys Ynni yn 2010. Mae'r RHYY yn bartneriaeth rhwng sefydliadau cyhoeddus a'r sector breifat, gan gynnwys DECC, Llywodraeth Cymru a datblygwyr mawr, gyda'r bwriad o roi Ynys Môn ar flaen y gad o ran ymchwil a datblygu ynni, cynhyrchu a gwasanaethu, gan ddod â manteision economaidd a allai fod yn enfawr.

Gan ddefnyddio'r RHYY fel cerbyd, mae Cyngor Sir Ynys Môn yn anelu at:

- Roi cymorth i leihau risgiau buddsoddiadau sylweddol yn y sector breifat
- Gwneud pobl yn fwy cystadleuol o ran addysg a sgiliau i sicrhau cyfleoedd swyddi;
- Datblygu busnesau cystadleuol i allu cystadlu am gytundebau cadwyn gyflenwi;
- Datblygu isadeiledd cystadleuol (safleoedd, adeiladau, cyfleusterau, cludiant ac ati)
- Ymgysylltu â rhanddeiliaid allweddol i hysbysu a diweddarau, adborth diogel ac ymateb i faterion a chyfleoedd.

Twristiaeth

Mae twristiaeth yn sector sy'n gallu ac sydd wedi cyfrannu at ffyniant lleol ac ansawdd bywyd ym Môn. Yn dilyn Strategaeth Croeso Cymru, '*Partneriaeth ar gyfer TWF 2013-2020*', bydd llwyddiant yn dibynnu ar weithio mewn ffordd sy'n arwain at greu partneriaethau cryf a chynhyrchiol. Bydd Croeso Cymru yn gweithio gyda'r diwydiant er mwyn cynorthwyo i ddatblygu a a chyflwyn cynnyrch yn unol ag anghenion y farchnad a chreu llwyfannau i fusnesau hyrwyddo eu hunain.

Mae Cyngor Sir Ynys Môn wrthi'n cynllunio Cynllun Rheoli Cyrchfan 2016-2020 sy'n ddatganiad o fwriad ar y cyd i reoli cyrchfan dros gyfnod penodol o amser gan ddifinio rôliau'r gwahanol randdeiliaid a nodi'r camau gweithredu. Bydd y cynllun, mewn rhannau yn canolbwyntio ar hyrwyddo'r iaith, diwylliant a hanes. Trwy gydweithio, gellir datblygu diwydiant twristiaeth llwyddiannus a chynaliadwy sy'n creu cyfoeth i'r ynys ac sy'n defnyddio ac yn cynnal ei hamgylchedd a'r diwylliant arbennig.

Mae twristiaeth yn rhoi £260.45 miliwn (blwyddyn 2014) i mewn i'r economi, arian mae angen mawr amdano, ac yn cefnogi dros 4,000 o swyddi ar yr Ynys. Yn ogystal, mae'r sector dwristiaeth yn:

- denu 330,000 o gerddwyr ar Lwybr yr Arfordir gan gynhyrchu £14 miliwn
- denu 1.58 miliwn o ymwelwyr yn flynyddol
- yn profi 2.0 miliwn o ymwelwyr yn teithio drwy borthladd Caergybi yn flynyddol
- cefnogi gwasanaethau ac isadeiledd sy'n rhedeg ar draws ffiniau ac o fudd i bobl leol e.e. cysylltiadau cludiant, yr amrediad o siopau a gwasanaethau a chyfleusterau diwylliannol
- helpu i hyrwyddo delwedd gadarnhaol o'r Ynys i'r byd tu allan sydd, yn ei dro, yn gallu denu buddsoddiad a gwneud i bobl deimlo'n well am y lle maen nhw'n byw ynddo
- disgwyl targed twf cronus o 10% erbyn 2020

Y Rhaglen Ynys Ynni

Dros y 10-15 mlynedd nesaf mae Ynys Môn yn mynd i elwa'n fawr o fuddsoddiadau posibl o hyd at £12 biliwn, drwy fuddsoddiadau megis:

- Adeiladu Gorsaf Niwclear Newydd yn Wylfa a fydd yn creu 10,000 o swyddi yn ystod y cyfnod adeiladu a nifer o gyfleoedd cadwyni cyflenwi leol;

- Seilwaith Trosglwyddo Newydd y Grid Cenedlaethol i gysylltu'r datblygiadau carbon isel a gynigir ar Ynys Môn i rwydwaith tir mawr;
- Bwriad i ddatblygu Pentref Twristiaeth a Chyfleusterau Hamdden gan Land and Lakes (gweler y map isod)

Er mwyn manteisio ar y cyfleoedd na welwyd mo'u tebyg o'r blaen ac sy'n gysylltiedig â'r datblygiadau posibl, sefydlodd Cyngor Sir Ynys Môn Raglen Ynys Ynni yn 2010. Mae'r Rhaglen Ynys Ynni yn bartneriaeth rhwng sefydliadau cyhoeddus a'r sector breifat, gan gynnwys DECC, Llywodraeth Cymru a datblygwyr mawr, gyda'r bwriad o roi Ynys Môn ar flaen y gad o ran ymchwil a datblygu ynni, cynhyrchu a gwasanaethu, gan ddod â manteision economaidd a allai fod yn enfawr.

Nod Rhaglen Ynys Ynni yw:

- Rhoi cymorth i leihau risgiau buddsoddiadau sylweddol yn y sector breifat
- Gwneud pobl yn fwy cystadleuol o ran addysg a sgiliau i sicrhau cyfleoedd swyddi;
- Datblygu busnesau cystadleuol i allu cystadlu am gytundebau cadwyni cyflenwi;
- Datblygu isadeiledd cystadleuol (safleoedd, adeiladau, cyfleusterau, cludiant ac ati)
- Ymgysylltu â rhanddeiliaid allweddol i hysbysu a diweddarau, sicrhau adborth ac ymateb i faterion a chyfleoedd.

Cydnabyddir bod angen cefnogi cymunedau Cymraeg i ffynnu. Yn sgil hyn, dylid hyrwyddo datblygiadau economaidd priodol a darparu cyfleoedd economaidd, gan gynnwys ardaloedd gwledig, i sicrhau eu bod yn ddeniadol i'r boblogaeth bresennol a'r rhai a fyddai'n dymuno dychwelyd i'r ardal.

Wrth ystyried sefyllfa'r iaith i'r dyfodol, mae ffactorau economaidd, addysgol a diwylliannol a phenderfyniadau cynllunio ar ddefnydd tir i gyd yn chwarae rhan allweddol. Er mwyn gwella'r sefyllfa mae angen manteisio ar y cyfleoedd gwaith i wrth-droi allfudo, ac felly cryfhau'r defnydd o'r iaith. Gall pobl o holl gefndiroedd ieithyddol gyfrannu at ateb yr her economaidd hon.

Mae angen agwedd gadarnhaol at alluogi datblygu economaidd cynaliadwy mewn cymunedau ar draws yr Ynys. Y nod yw sicrhau cydbwysedd rhwng ffyniant economaidd cynaliadwy a chryfhau'r nifer o siaradwyr Cymraeg ymysg y cenedlaethau i ddod.

Trwy'r Rhaglen Ynys Ynni, mae Cyngor Sir Ynys Môn wedi ymrwymo i:

- Sicrhau fod gan bobl leol y sgiliau a'r cyfleoedd angenrheidiol i gymryd mantais o'r cyfleoedd gwaith a ragwelir (yn ystod y gwaith adeiladu a gweithredu)
- Darparu addysg, hyfforddiant a sgiliau gwell er mwyn sicrhau y gall pobl leol gymryd mantais o'r holl gyfleoedd i'r dyfodol
- Denu pobl yn ôl i Ynys Môn sydd wedi gadael yr ynys i chwilio am addysg a/neu gyflogaeth
- Sicrhau nad yw lleoliad a math o lety'r adeiladwyr, a nifer y gweithwyr, yn cael effaith andwyol ar yr iaith Gymraeg

- Sicrhau fod gan gwmnïau lleol y dystysgrif/ cymwysterau angenrheidiol fel bod modd iddynt gystadlu am gyfleoedd cadwyni cyflenwi a chymryd mantais ohonynt
- Sicrhau fod gan Ynys Môn safleoedd ac eiddo digonol (yn y lleoliadau mwyaf priodol) i ddenu buddsoddiad mewnol a chaniatáu i gwmnïau lleol dyfu.

DRAFT

Datblygiadau Arfaethedig Cysylltiedig â Ynys Ynni

CYNGOR SIR
YNNYS MÔN
ISLE OF ANGLESEY
COUNTY COUNCIL

YNNYS YNNI MÔN
ANGLESEY ENERGY ISLAND

Stena Line

Porthladd Caergybi –
Porth Rhyngwladol Strategol

1100 Uned Arfaethedig ar gyfer
defnydd cymysg Pentref
Twristieith Preswyl a
Cyfleusterau Hamdden. Cam 1
– Llety Gweithwyr Wylfa

Minesto

DATBLYGIADAU AR Y MŌR -
Parth Arddangos Cerrynt
Llanw Gogledd Môn
38km² o wely'r môr

Orthios

Parc Biomas / Eco Arfaethedig
299 MW yn darparu ynni a
stêm ar gyfer Hydroponic a
mentrau dyframaethu

Magnox

Gorsaf Pŵer Bresenol Wylfa –
460 MW o Ynni Carbon Isel
Diwedd cynhyrchu 2015

PŴER NIWCLEAR
HORIZON
NUCLEAR POWER

Gorsaf Ynni Niwclear Newydd
Arfaethedig gyda'r gallu i
gynhyrchu oddeutu 2.7 GW
o Ynni Carbon Isel

**SP ENERGY
NETWORKS**

Gweithredwr Rhwydwaith
Dosbarthu Trydan yng Ngogledd
Cymru - Cysylltu Cynhyrchwyr
Trydan Llai

Parc Gyddoniaeth Arfaethedig
yn denu ymchwilwyr
academaidd ac arbenigwyr
masnachol at eu gilydd
7.8 Hectar

hangu y campws i gynnwys
ystyniad y Ganolfan Ynni

nationalgrid

Cysylltu Ynni Carbon Isel
newydd Arfaethedig ar
Ynys Môn

Mae'r Gymraeg yn rhan annatod o hunaniaeth a threftadaeth ddiwylliannol yr ynys ac uchelgais clir Cyngor Sir Ynys Môn yw annog a chefnogi mwy o gymunedau a thrigolion yr ynys i ddefnyddio'r iaith yn rhan o'u bywyd beunyddiol.

Rhydd y prosiectau mawr arfaethedig gyfle unigryw na welwyd mo'i debyg o'r blaen i gyfrannu'n gadarnhaol i drawsffurfiad economaidd-gymdeithasol yr ynys (a rhanbarth ehangach Gogledd Cymru). Mae Cyngor Sir Ynys Môn yn gweld gwaith datblygu, gweithredu'r prosiectau mawr hyn a'u gwaddol (a'u datblygiadau cysylltiedig) yn allweddol i drawsnewid cynaliadwyedd, llesiant ac 'ymdeimlad o le' tymor hir yr ynys a'i chymunedau.

Mae'r cyfleoedd a'r manteision economaidd-gymdeithasol a ddangosir yn sgil y prosiectau mawr arfaethedig o bwys tyngedfennol i adfywiad, bywiogrwydd ac amrywiaeth Ynys Môn, ei thrigolion, ei heconomi a'i diwylliant. Mae'n hanfodol fod y prosiectau'n cael eu datblygu, eu hadeiladu a'u gweithredu'n gydlynol, yn integredig ac yn gytbwys er mwyn dylanwadu orau ar ddyfodol tymor hir Ynys Môn, a'i lunio a'i gefnogi. Cred y Cyngor Sir yn gryf fod cyflawni 'gwaddol' cadarnhaol a holl gynhwysol yn sylfaenol/hanfodol i lwyddiant a derbynioldeb y prosiectau mawr arfaethedig.

Bydd cael 'gwaddol' cadarnhaol o'r datblygiadau arfaethedig yn ddibynnol ar:

- Darparu cyfleoedd i bobl ifanc leol aros ar yr ynys i fyw a gweithio
- Nifer, math a graddfa cyfleoedd cadwyni cyflenwi i fusnesau lleol gymryd mantais ohonynt
- Darparu addysg, hyfforddiant a sgiliau gwell o ansawdd uchel i bobl leol gymryd mantais o'r cyfleoedd gwaith
- Denu pobl yn ôl i Ynys Môn sydd wedi gadael yr ynys i chwilio am waith yn rhywle arall
- Denu buddsoddiad fel bod modd i gwmnïau newydd weithio o Ynys Môn/ Gogledd-orllewin Cymru er mwyn darparu cyfleoedd gwaith ychwanegol i bobl leol
- Sicrhau y cymerir mantais o'r holl gyfleoedd i gofleidio, hyrwyddo a chefnogi treftadaeth ddiwylliannol falch yr ynys a'r Gymraeg.

Blwyddyn 1						
Maes Blaenoriaeth	Nod Cyffredinol	Amcan i'w gyflawni erbyn diwedd blwyddyn 1	Cyfrifoldeb	Ffynhonnell Gyllidol	Dangosydd Perfformiad	Statws RAG
	Plant a Phobl Ifanc/Y Teulu (e.e. Cymraeg yn y blynyddoedd cynnar, cyfnod statudol addysg, cymdeithasol)					
Siarter Iaith	Codi statws y Siarter Iaith ar draws gwasanaethau Cyngor Sir Ynys Môn nid yn unig o fewn yr Ysgolion ond ymysg rhieni a'r gymuned ehangach	Pob gwasanaeth cyhoeddus o'r cyngor yn hyrwyddo'r Siarter Iaith mewn dulliau gweledol	- Swyddog Siarter Iaith, Cyngor Sir Ynys Môn - (Uwch Rheolwr Safonau Ysgol a Chynhwysiad) Cyngor Sir Ynys Môn - Menter Iaith Môn - Penaethiaid Gwasanaeth Cyngor Sir Ynys Môn	- Dysgu Gydol Oes Cyngor Sir Ynys Môn - Grant y Gymraeg mewn Addysg - Grant uniongyrchol LIC 2016-17- lledaenu'r Siarter Iaith	100% gwasanaethau cyhoeddus Cyngor Sir Ynys Môn yn hyrwyddo y Siarter Iaith mewn dulliau gweledol a gweithredol 90% ysgolion yn derbyn achrediad gwobr efydd erbyn Medi, 2016	
	Sicrhau bod pob ysgol yn cynnwys blaenoriaeth ar gyfer datblygu'r Gymraeg a'r Siarter Iaith yn eu Cynllun Gwella Ysgol	Polisi Iaith pob ysgol yn datgan 'Cymraeg yw iaith gymdeithasol yr ysgol hon' Ysgolion wedi gwneud arfarniad trylwyr o berfformiad yn erbyn y gwe iaith ac wedi gweithredu arno	- Swyddog Siarter Iaith, Cyngor Sir Ynys Môn - (Uwch Rheolwr Safonau Ysgol a Chynhwysiad) Cyngor Sir Ynys Môn -Penaethiaid - Gwasanaeth GwE	- Cyllidebau ysgolion	- GwE yn monitro Cynlluniau Gwella Ysgolion - 100% Ysgolion wedi adnabod blaenoriaeth ac yn profi cynnydd erbyn Mai, 2017 -90% o ysgolion yn datblygu i'r wobwr arian yn 2016/17 -Fframwaith arolygu Estyn yn cynnwys y defnydd cymdeithasol o'r Gymraeg	

Maes Blaenoriaeth	Blwyddyn 1					
	Nod Cyffredinol	Amcan i'w gyflawni erbyn diwedd blwyddyn 1	Cyfrifoldeb	Ffynhonnell Gyllidol	Dangosydd Perfformiad	Statws RAG
			- Cydlynwyr iaith dalgylchoedd - Fforwm iaith Strategol - Fforwm iaith Addysg			
	Sicrhau cefnogaeth i'r ysgolion ddatblygu sgiliau Cymraeg cymorthyddion a staff ategol	Hyfforddiant uwchsgilio, 18 diwrnod, i grŵp o 15 o gymorthyddion yn nhymor y Pasg 2017. Cyrsiau iaith, mewn dalgylchoedd ysgolion, i gymorthyddion	-Cyngor Sir Ynys Môn/Fforwm iaith Strategol Ynys Môn/Canolfan Bedwyr/Prifysgol Bangor	Cyllid Llywodraeth Cymru trwy grant i Ganolfan Bedwyr. Cyllid grant hyrwyddo'r Siarter iaith, Llywodraeth Cymru	15 cymhorthydd derbyn hyfforddiant dwys (Ionawr, 2017). Sesiynau gwyll ar gael i gymhorthyddion eraill	
	Sicrhau bod paratoi'r ffordd yn digwydd ar gyfer y Gymraeg yn Ysgol Cybi	Ysgolion y dalgylch yn cydweithio ar flaenoriaethu'r Gymraeg a blaenoriaethu'r Siarter iaith y Cynllun Gwella Ysgol	- Swyddog Siarter iaith, Cyngor Sir Ynys Môn - (Uwch Rheolwr Safonau Ysgol a Chynhwysiad) Cyngor Sir Ynys Môn - Gwasanaeth GwE - Holl bartneriaid allweddol	- Cyllidebau ysgolion - Grant Y Gymraeg mewn Addysg	- 76% disgyblion Cyfnod Sylfaen yn derbyn asesiad Cymraeg Mai 2017	

Maes Blaenoriaeth	Blwyddyn 1					
	Nod Cyffredinol	Amcan i'w gyflawni erbyn diwedd blwyddyn 1	Cyfrifoldeb	Ffynhonnell Gyllidol	Dangosydd Perfformiad	Statws RAG
	Sicrhau cyfleoedd i rieni ddysgu Cymraeg er mwyn cefnogi eu plant ond hefyd er mwyn hwyluso cymhathu cymdeithasol a chyfleoedd gyrfaol	Rhaglen hyfforddiant ar gael a fydd yn cael ei hyrwyddo'n glir ac effeithiol ymysg rhieni	-Consortiwm Dysgu Cymraeg y Gogledd-Orllewin	Consortiwm Dysgu Cymraeg y Gogledd-Orllewin a'r rhieni eu hunain	Dangosyddion cydnabyddedig y Consortiwm a fydd yn cynnwys agweddau meintiol ac ansoddol	
Trosglwyddo iaith o fewn y teulu	Cynyddu cyfraddau defnydd o'r Gymraeg o fewn teuluoedd cymysg eu hiaith a di-Gymraeg	Cynyddu nifer o rieni sy'n siarad Cymraeg efo'u plant, ac a ddaw o gartrefi ble mae un rhiant yn medru siarad Cymraeg	- Menter Iaith Môn - Mudiad Meithrin	- Llywodraeth Cymru - Cyngor Sir Ynys Môn	250 o rieni yn nodi eu bod yn gweithio ar newid eu harferion iaith yn y cartref (dewis un ardal i ganolbwyntio arni yn y flwyddyn gyntaf)	
	Gwella gwybodaeth i deuluoedd am fanteision y Gymraeg gan brif ffrydio'r negeseuon drwy wasanaethau statudol a phreifat (gan gynnwys meithrinfeydd Codi ymwybyddiaeth rhieni/gofalwyr am fanteision y Gymraeg	Sicrhau bod swyddogion maes, Gofalwyr plant ac ymwelwyr iechyd yn hyrwyddo pwysigrwydd trosglwyddiad iaith o fewn y teulu. Adnabod anghenion hyfforddiant priodol Dosbarthu taflen i bod darpar riant/gofalwr erbyn Mawrth, 2017	- Llywodraeth Cymru - Bwrdd Iechyd Betsi Cadwaladr - Mudiad Meithrin - Dechrau'n Deg - Cyngor Sir Ynys Môn -Menter Iaith Môn - Mudiad Meithrin		Sicrhau targedu 500 o deuluoedd Cynnydd yn nifer y mynychwyr	

Maes Blaenoriaeth	Blwyddyn 1					
	Nod Cyffredinol	Amcan i'w gyflawni erbyn diwedd blwyddyn 1	Cyfrifoldeb	Ffynhonnell Gyllidol	Dangosydd Perfformiad	Statws RAG
	Sicrhau bod arweinydd pob cylch yn ddwyieithog	Rhesymoli cylchoedd ardal Caergybi erbyn Medi, 2017	- Mudiad Meithrin		100% o arweinyddion cylchoedd Mudiad Ysgolion Meithrin yn ddwyieithog	
	Cydweithio gyda phartneriaid sy'n denu unigolion yn ôl i Fôn i weithio	Adnewyddu gwefan Ynys Ynni a chynnwys gwybodaeth reolaidd am gyfleoedd gwaith yn sgil datblygiadau mawr	-Swyddogion Rhaglen Ynys Ynni		Sefydlu gwaelodlin am y nifer o bobl	
Addysg	Adolygu Polisi Iaith Gymraeg mewn Ysgolion, Cyngor Sir Ynys Môn	Polisi cadarn y Sir yn gosod disgwyliadau pendant ar yr holl Ysgolion a'u cyrff llywodraethol ac yn sicrhau cysondeb gweithredu rhwng Ysgolion.	- Cyngor Sir Ynys Môn - Aelodau Etholedig - Menter Iaith Môn - Dysgu Gydol Oes Cyngor Sir Ynys Môn	Cyllid i hyrwyddo/ lansio	- Cyrff Llywodraethu'r holl Ysgolion yn gweithredu'r Polisi Iaith - 100% rhieni yn derbyn yr un neges am statws yr Iaith Gymraeg yn yr ysgol, fel ymhob ysgol	
	Sicrhau bod y Gymraeg yn cael ei phrif lifo ymhob agwedd yn y Cyfnod Sylfaen ac mewn canran gyfartal neu uwch yng Nghyfnod Allweddol 2 ymhob ysgol	Cynnydd yn y nifer o ddisgyblion sy'n dilyn trac Cymraeg iaith gyntaf drwy eu cyfnod yn ysgolion uwchradd y Sir	- Cyngor Sir Ynys Môn - Menter Iaith Môn - Dysgu Gydol Oes Cyngor Sir Ynys Môn	- Grant y Gymraeg mewn Addysg	- 76% o ddisgyblion Cyfnod Sylfaen yn cael eu hadnabod fel disgyblion Cymraeg yn y Cyfrifiad CYBLD Ionawr, 2017 -76% o ddisgyblion pob ysgol yn derbyn asesiad Cymraeg Mai, 2017	

Maes Blaenoriaeth	Blwyddyn 1					
	Nod Cyffredinol	Amcan i'w gyflawni erbyn diwedd blwyddyn 1	Cyfrifoldeb	Ffynhonnell Gyllidol	Dangosydd Perfformiad	Statws RAG
	Sicrhau bod dilyniant ieithyddol o'r ysgolion cynradd i'r uwchradd yn unol â Pholisi Iaith Addysg y Sir	Cynnydd yn y nifer o ddisgyblion sy'n trosglwyddo i Ysgol Uwchradd Caergybi ac Ysgol Uwchradd Bodedern wedi derbyn asesiad Cymraeg ar ddiwedd CA2	- Aelodau Etholedig - Holl benaethiaid Ysgolion Cynradd ac Uwchradd			
	Cryfhau'r gefnogaeth i'r ysgolion gyflwyno addysg Gymraeg i ddisgyblion yn yr ardaloedd ble mae'r her i'r iaith yn uchel	Sefydlu tîm o Athrawon Cefnogi Iaith , CS, CA2 a CA3, dan oruchwyliaeth y Canolfannau Iaith, i gefnogi disgyblion 3 – 14 oed ac i hyfforddi athrawon a chymorthyddion mewn dulliau trochi iaith Sefydlu Canolfan Iaith ym mhob dalgyrch Ysgol Uwchradd	-Holl bartneriaid allweddol	- Grant y Gymraeg mewn Addysg - Wedi cyflwyno cais i Horizon i gyflogi cyfwerth â 6 athro llawn amser	- Yr holl ysgolion yn llwyddo i ddysgu Cymraeg. % derbyn asesiad Cymraeg Mai 2017: CS – 76% CA2 – 76% CA3 – 68% CA4 – 66% - Disgyblion ail iaith yn cael eu trochi mewn Cymraeg yn unol â Pholisi Iaith y Sir	
	Cynyddu a chynnal defnydd y Gymraeg ymysg dysgwyr ôl 16 yn y sector Addysg Bellach	Sefydlu trefn mesur a thracio dysgwyr yn y cyfnod ôl-16 yn y sector addysg bellach sy'n parhau	-Cyfarwyddwr Dwyieithrwydd a Chydraddoldeb Grŵp Llandrillo Menai		Trefn wedi'i sefydlu Gwaelodlin wedi'i rannu erbyn Rhagfyr, 2016	

Maes Blaenoriaeth	Blwyddyn 1					
	Nod Cyffredinol	Amcan i'w gyflawni erbyn diwedd blwyddyn 1	Cyfrifoldeb	Ffynhonnell Gyllidol	Dangosydd Perfformiad	Statws RAG
		i astudio trwy gyfrwng y Gymraeg neu'n ddwyieithog Rhannu gwaelodlin darpariaeth ddwyieithog Coleg Menai gyda'r Fforwm Iaith Cynnydd o 4% mewn darpariaeth ddwyieithog yng Ngholeg Menai			Cynnydd o 4% o ddarpariaeth dwyieithog yng Ngholeg Menai yn ystod y flwyddyn gyntaf (erbyn Gorffennaf, 2017)	
	Datblygu cyfleusterau hyfforddi lleol ar gyfer pynciau STEM a phynciau/sgiliau megis adeiladwaith/trydanwyr	Sicrhau adnoddau gwell yn yr ysgolion a cholegau (e.e. offer labordai/staffio ac ati)	-Cyngor Sir Ynys Môn -Datblygwyr prosiectau mawr		-Defnyddio adroddiad 'Cyflwr cyfleusterau dylunio, technoleg a gwyddoniaeth yn ysgolion uwchradd Môn' ar gyfer gwaelodlin am gyflwr adnoddau labordai/ystafelloedd DT fel ac y maent ym Mehefin, 2016 ac amcangyfrif o gostau gwella'r adnoddau -Defnyddio holiadur sgiliau a hyder STEM ymysg staff cynradd am eu gallu/agwedd tuag at gyflwyno pynciau STEM yn llwyddiannus o fewn y sector. Yn dilyn buddsoddi mewn hyfforddiant ac adnoddau, ail-gyflwyno'r holiadur a mesur gwahaniaeth	

Maes Blaenoriaeth	Blwyddyn 1					
	Nod Cyffredinol	Amcan i'w gyflawni erbyn diwedd blwyddyn 1	Cyfrifoldeb	Ffynhonnell Gyllidol	Dangosydd Perfformiad	Statws RAG
	Cynyddu cyfranogiad a chyrhaeddiad yn y maes STEM, sgiliau adeiladwaith a thrydanwyr gan sicrhau dilyniant i'r byd gwaith	Dylanwadu pobl ifanc i wneud penderfyniadau gyrfa. Hyrwyddo pynciau STEM a chreu cysylltiad amlwg rhwng y pynciau a'r potensial swyddi yn y pen draw er mwyn eu gwneud yn gystadleuol am gyfleon cyflogaeth	-Cyngor Sir Ynys Môn -Datblygwyr prosiectau mawr		Mesur niferoedd disgyblion sydd yn dewis pynciau STEM ac ati/lefel cyrhaeddiad/ynghyd â dilyniant (ydynt yn parhau gyda phynciau STEM/galwedigaethol)	
Y Gymraeg yn gymdeithasol	Cynyddu'r defnydd a phrif llo'r Gymraeg i weithgareddau chwaraeon	- Darparu mwy o wersi nofio yn y Gymraeg. 70% ar hyn o bryd. - Canolbwyntio mwy ar gefnogi a chynyddu'r defnydd o'r iaith Gymraeg yng Nghanolfan Hamdden Caergybi - Ymchwilio i'r posibiliadau o ddarparu cyrsiau eraill drwy gyfrwng y Gymraeg e.e. ffitrwydd	-Rheolwr Masnachol Hamdden, Cyngor Sir Ynys Môn		- Lleihad yn nifer y cwynion o 50% -Sefydlu gwaelodlin ar gyfer y flwyddyn gyntaf	

Maes Blaenoriaeth	Blwyddyn 1					
	Nod Cyffredinol	Amcan i'w gyflawni erbyn diwedd blwyddyn 1	Cyfrifoldeb	Ffynhonnell Gyllidol	Dangosydd Perfformiad	Statws RAG
		- Sicrhau bod yr holl hysbysiadau cyhoeddus a llenyddiaeth o fewn y canolfannau hamdden yn ddwyieithog				
	Cynyddu'r defnydd a phrif llo'r Gymraeg i weithgareddau'r Clybiau Ieuenctid	Datblygu sgiliau staff i ddefnyddio'r Gymraeg trwy ddarparu sesiynau penodol i'w cyflwyno yn y Clybiau Ieuenctid	-Prif Swyddog Ieuenctid (Cyngor Sir Ynys Môn)	Grant Strategaeth Gwaith Ieuenctid	Cynyddu nifer y staff sy'n defnyddio'r Gymraeg wrth ddarparu gweithgareddau	
	Cynyddu cyrhaeddiad y cyfryngau cymdeithasol i godi ymwybyddiaeth am arlwy'r Urdd yn lleol	Cynyddu ymwybyddiaeth am ddigwyddiadau'n lleol	-Swyddogion yr Urdd	Cyllideb yr Urdd	Nifer o 'hoffwyr' a dilynwyd	
	Sefydlu clwb i ddysgwyr yn Ysgol Uwchradd Caergybi	Cynyddu'r defnydd o'r Gymraeg ymhlith disgyblion uwchradd yn nalgylch Caergybi	-Urdd/Menter Iaith Môn/Gwasanaeth Ieuenctid/Ffermwyr Ifanc	Cyllideb Clybiau Ieuenctid	Nifer y mynychwyr	

Blwyddyn 1						
Maes Blaenoriaeth	Nod Cyffredinol	Amcan i'w gyflawni erbyn diwedd blwyddyn 1	Cyfrifoldeb	Ffynhonnell Gyllidol	Dangosydd Perfformiad	Statws RAG
	Y Gweithle Gwasanaethau Cymraeg Y Seilwaith (e.e. datblygiadau mawr, Cymraeg mewn busnesau, twristiaeth, technoleg)					
Codi hyder staff i ddefnyddio'r Gymraeg yn y gweithle/codi ymwybyddiaeth am botensial technoleg	Sicrhau cyfleoedd i staff gweithleoedd ddysgu Cymraeg er mwyn hwyluso eu gallu i weithio'n ddwyieithog, ond hefyd er mwyn hwyluso cymhathu cymdeithasol a chefnogi'r teulu	Rhaglen hyfforddiant ar gael a fydd yn cael ei hyrwyddo'n glir ac effeithiol ymysg gweithleoedd ynghyd â gwasanaeth ymgynghorol rhad ac am ddim i weithleoedd er mwyn cynllunio hyfforddiant effeithiol yn y gweithle	-Consortiwm Dysgu Cymraeg y Gogledd-Orllewin	Consortiwm Dysgu Cymraeg y Gogledd-Orllewin a'r rhieni eu hunain	Dangosyddion cydnabyddedig y Consortiwm a fydd yn cynnwys agweddau meintiol ac ansoddol	
Sicrhau bod y Gymraeg yn cael proffil ac yn yrrwr gan gyflogwyr a busnesau	Sicrhau bod y Gymraeg yn cael sylw priodol mewn unrhyw: (a) ddatblygiad mawr ble mae mesurau lliniaru drwy brosesau cynllunio a chydlynio (b) unrhyw ddatblygiadau llai yn y gymuned	Cynnal ymwybyddiaeth o faterion iaith wrth weithredu polisïau cynllunio lleol a chenedlaethol	-Pennaeth Rheoleiddio a Datblygu'r Economi, Cyngor Sir Ynys Môn -Cynrychiolwyr lleol e.e. Aelodau Etholedig, cynrychiolwyr Cyngorau Tref a Chymuned		Pob cais cynllunio am ddatblygiadau manwerthu, diwydiannol neu fasnachol lle mae adroddiad i'r Pwyllgor Cynllunio yn rhoi sylw llawn am effaith y datblygiad i les yr iaith Gymraeg	

Maes Blaenoriaeth	Blwyddyn 1					
	Nod Cyffredinol	Amcan i'w gyflawni erbyn diwedd blwyddyn 1	Cyfrifoldeb	Ffynhonnell Gyllidol	Dangosydd Perfformiad	Statws RAG
	Ymroddiad datblygwyr mawr tuag at Bolisiau iaith	Sicrhau bod datblygwyr yn mabwysiadu polisiau a chynlluniau iaith er mwyn sicrhau statws cyfartal rhwng y Gymraeg a'r Saesneg	-Datblygwyr mawr -Cyngor Sir Ynys Môn		Nifer y polisiau iaith gan ddatblygwyr ac effaith gweithredu'r polisi mewn *mis	
	Cynyddu cyfleon gwaith i bobl leol	Sicrwydd bod canran o weithwyr Wylfa Newydd yn bobl leol (lleihau allfudo a sicrhau plant i'r ysgolion lleol)	-Horizon -Cyngor Sir Ynys Môn		-Data cyflogaeth/diweithdra/anweithgarwch economaidd	
	Datblygu 'pecyn manteision y Gymraeg mewn busnes' i gwmnïau sydd yn buddsoddi ar yr Ynys (i gynnwys deunydd marchnata budd dwyieithrwydd o fewn y sector breifat ac yn adeiladu ar waith Swyddfa Comisiynydd y Gymraeg), hyn yn cynnwys cwmnïau twristiaeth	Dosbarthu pecynnau i bob busnes sy'n dod i gyswllt â'r Cyngor (busnesau sy'n rhentu unedau busnes)	- Llywodraeth Cymru - Busnes Cymru - Uned Datblygu Economaidd Cyngor Sir Ynys Môn		Nifer y pecynnau sy'n cael eu dosbarthu yn y flwyddyn gyntaf	

Maes Blaenoriaeth	Blwyddyn 1					
	Nod Cyffredinol	Amcan i'w gyflawni erbyn diwedd blwyddyn 1	Cyfrifoldeb	Ffynhonnell Gyllidol	Dangosydd Perfformiad	Statws RAG
	Datblygu Cynllun Gweithredu Twristiaeth ddiwylliannol	Creu fideos 'you tube' trwy gydweithio gyda Chynghorau Tref a Chymuned a haneswyr lleol e.e. hyrwyddo'r prosiect enwau caeau	-Menter Iaith Môn/Cyngor Sir gan ddefnyddio pobl ifanc i fynd allan i ffilmio	Cronfa RDP	- Nifer o bobl ifanc sy'n cymryd rhan yn y prosiect Nifer yr ymweliadau ar 'you tube'	
	Gweithredu Polisi Iaith y Cyngor Sir (Mai, 2016) a'i adolygu yn 2018 Cynyddu'r defnydd o'r Gymraeg yng ngweinyddiaeth fewnol y Cyngor Sir	Sefydlu gwaelodlin o'r nifer sy'n gweithredu trwy gyfrwng y Gymraeg, yn llafar ac ysgrifenedig, trwy ddatblygu holiadur i'w ddosbarthu Ymchwilio i'r potensial o ddefnyddio cof cyfieithu o fewn y Cyngor Ymateb i ddarganfyddiadau'r siopwr cudd ar weithredu'r Safonau Iaith	-Cyngor Sir Ynys Môn		Nifer o ddogfennau sy'n cael eu drafftio trwy gyfrwng y Gymraeg Nifer o benodiadau 'Cymraeg hanfodol'	

Maes Blaenoriaeth	Blwyddyn 1					
	Nod Cyffredinol	Amcan i'w gyflawni erbyn diwedd blwyddyn 1	Cyfrifoldeb	Ffynhonnell Gyllidol	Dangosydd Perfformiad	Statws RAG
	Hyrwyddo egwyddorion 'Mwy na Geiriau'	Darparu hyfforddiant ar y 'Cynnig Rhagweithiol' i staff Gwasanaethau Cymdeithasol Cyngor Sir Ynys Môn	-Cyngor Sir Ynys Môn	Cyllideb y gwasanaeth	50% o staff Gwasanaethau Cymdeithasol yn derbyn hyfforddiant ar y 'Cynnig Rhagweithiol'	
Hyrwyddo'r Gymraeg yn weledol yn gymunedol	Cynhyrchu gwefan a phecynnau croeso am hanes a diwylliant/addysg ddwyieithog/manteision y Gymraeg/cyfleoedd i'w dysgu ac i'w defnyddio ar gyfer mewnfudwyr	Sicrhau bod gwybodaeth ar gael i gynorthwyo mewnfudwyr mewn ffordd positif	- Llywodraeth Cymru - Gwasanaeth Rheoleiddio a Datblygu Economaidd Cyngor Sir Ynys Môn		Nifer sy'n ymweld â'r wefan yn y flwyddyn gyntaf	
	Addasu gwefan y Cyngor Sir i gyfleu'r weledigaeth am y Gymraeg i fewnfudwyr	Sicrhau bod gwybodaeth ar gael i gynorthwyo mewnfudwyr mewn ffordd positif	-Pennaeth Gwasanaethau Democrataidd. Cyngor Sir Ynys Môn			
	Adnabod pencampwyr iaith mewn Cyngorau Tref a Chymuned	Sefydlu'r egwyddor	-Fforwm Cyngorau Tref a Chymuned		Sefydlu gwaelodin yn y flwyddyn gyntaf	

Blwyddyn 1						
Maes Blaenoriaeth	Nod Cyffredinol	Amcan i'w gyflawni erbyn diwedd blwyddyn 1	Cyfrifoldeb	Ffynhonnell Gyllidol	Dangosydd Perfformiad	Statws RAG
	Cynnal ymgyrch farchnata ar y cyd gyda'r Eisteddfod Genedlaethol a sicrhau gwaddol cymunedol	Cynnal deialog rhwng y Fforwm Strategol Iaith a Phwyllgor Gwaith Eisteddfod 2017 er mwyn adnabod blaenoriaethau ar gyfer cynllun gweithredu	-Asiantaethau perthnasol		I'w llunio ar sail datblygu blaenoriaethau a chynllun gweithredu	
Y Gymuned (e.e. tai, broses cynllunio, diwylliant)						
Hyrwyddo a hwyluso dysgu Cymraeg ymysg oedolion	Sicrhau cyfleoedd dysgu Cymraeg yn eang ar draws y Sir	Rhaglen o gyrsiau cymunedol a fydd yn cael ei hyrwyddo'n eang ledled y sir	-Consortiwm Dysgu Cymraeg y Gogledd-Orllewin	Consortiwm Dysgu Cymraeg y Gogledd-Orllewin a'r dysgwyr eu hunain	Dangosyddion cydnabyddedig y Consortiwm a fydd yn cynnwys agweddau meintiol ac ansoddol	
Pecyn codi ymwybyddiaeth am y cyfleon gwirfoddoli trwy gyfrwng y Gymraeg	Creu pecyn gwybodaeth am gyfleoedd i wirfoddoli trwy gyfrwng y Gymraeg ar gyfer siaradwyr Cymraeg a dysgwyr	Cwblhau'r pecyn yn ystod blwyddyn 1 a'i ledaenu	-Medrwn Môn		Cynnydd yn nifer a defnydd y pecyn	

Maes Blaenoriaeth	Blwyddyn 1					
	Nod Cyffredinol	Amcan i'w gyflawni erbyn diwedd blwyddyn 1	Cyfrifoldeb	Ffynhonnell Gyllidol	Dangosydd Perfformiad	Statws RAG
Hwyluso'r defnydd o offer cyfieithu ar gyfer mudiadau gwirfoddol a chynghorau tref a chymuned	Codi ymwybyddiaeth am yr ap ffôn i gyfieithu ar y pryd	Hyrwyddo a pharhau i dreialu'r ap cyfieithu, "Glust i Glust ", gyda'r nod o fabwysiad ehangach gan sefydliadau, grwpiau ac unigolion	-Cyfarwyddwr Busnes - Menter Môn		Sefydlu gwaelodlin yn y flwyddyn gyntaf	
	Codi ymwybyddiaeth o'r posibiliadau/dulliau amrywiol i ateb y galw am gyfieithu ar y pryd mewn Cynghorau Tref a Chymuned	Adnabod iaith Cynghorau Tref a Chymuned/cyrrff llywodraethu ysgolion a sefydlu gwaelodlin o'r angen	-Unllais Cymru		Nifer y sefydliadau sy'n ei ddefnyddio	
Hyrwyddo Technoleg i normaleiddio'r Gymraeg yn gymunedol	Codi ymwybyddiaeth am waith a gweithgareddau Cymraeg ymysg trigolion Môn drwy sefydlu cyfrif trydar a Facebook, a defnyddio gwefan y Fenter Iaith	Partneriaid allweddol i adnabod pwynt cyswllt ym mhob sefydliad. Creu cyswllt gyda darparwyr cymunedol	-Menter Iaith Môn i gyd-gordio a holl bartneriaid eraill i fwydo gwybodaeth		- Nifer o bobl yn ymweld â'r wefan - Nifer o bobl yn defnyddio cyfrif trydar - Nifer o bobl yn defnyddio cyfrif Facebook	
Sicrhau bod y Gymraeg yn ystyriaeth mewn materion cynllunio a defnydd tir perthnasol	Mabwysiadu Cynllun Datblygu Lleol sy'n parhau i gynnal polisiau er lles yr iaith Gymraeg, gan gynnwys asesu effaith ieithyddol cynigion datblygu perthnasol adeg ceisiadau cynllunio	Cynllun Datblygu Lleol wedi cael ei fabwysiadu	- Pennaeth Rheoleiddio a Datblygu'r Economi, Cyngor Sir Ynys Môn		Cynllun Datblygu Lleol wedi cael ei fabwysiadu gan y Cyngor 2016/2017	

Blwyddyn 1						
Maes Blaenoriaeth	Nod Cyffredinol	Amcan i'w gyflawni erbyn diwedd blwyddyn 1	Cyfrifoldeb	Ffynhonnell Gyllidol	Dangosydd Perfformiad	Statws RAG
Cyfleusterau Cymunedol	Hyrwyddo datblygiadau sydd o fudd i ddyfodol cymunedau a rhwydweithiau - Tai marchnad leol - Tai fforddiadwy - Cyfleoedd gwaith	- Mabwysiadu Canllaw Cynllunio Atodol Cynnal Cymunedau Cynaliadwy - Cynnal ymwybyddiaeth o faterion iaith wrth weithredu polisiau'r Cynllun Datblygu Lleol	-Pennaeth Rheoleiddio a Datblygu'r Economi, Cyngor Sir Ynys Môn		Canllaw Cynllunio Atodol Cynnal Cymunedau Cynaliadwy wedi cael ei fabwysiadu gan y Cyngor	
	Creu proffiliau ieithyddol o holl ardaloedd Ynys Môn i adnabod y bylchau mewn darpariaeth o'r cyfleoedd yn gymunedol	Creu proffil ieithyddol o'r ynys	-Menter Iaith Môn/swyddogion ymgysylltu cymunedol	Horizon yn cyllido'r swyddogion ymgysylltu cymunedol	Trosolwg cyffredinol yn ei le	
	Sicrhau cyflenwad digonol o dai fforddiadwy i drigolion yr Ynys Cymryd camau pellach i fynd i'r afael â nifer o dai gwag ar yr ynys er mwyn eu dychwelyd i ddefnydd lleol	Sicrhau bod yr Asesiad o'r Farchnad Dai Leol yn datgan beth yw'r angen am dai fforddiadwy ac ym mha ardaloedd o'r Ynys Sicrhau bod y data ar nifer y tai gwag ar yr ynys yn gywir	-Rheolwr Strategol Tai - Cyngor Sir Ynys Môn -Gwasanaeth Tai	Dyletswydd Statudol yn cael ei ariannu drwy'r Gronfa Cyffredinol y Cyngor	Cyrraedd targedau'r Cytundeb Deilliannau	

Blwyddyn 1						
Maes Blaenoriaeth	Nod Cyffredinol	Amcan i'w gyflawni erbyn diwedd blwyddyn 1	Cyfrifoldeb	Ffynhonnell Gyllidol	Dangosydd Perfformiad	Statws RAG
	Sicrhau cyflenwad ychwanegol o dai cyngor ar yr ynys	30 o dai dros 3 blynedd		Cyllid y Gwasanaeth Tai	Lleoliad 10 tŷ wedi'i adnabod yn y flwyddyn gyntaf	
	Marchnata tai fforddiadwy ar yr ynys i drigolion lleol drwy ddefnyddio gwefan Tai Teg	Ein bod yn marchnata 10 o dai fforddiadwy ar Tai Teg	-Swyddog Datblygu Strategol Tai, Cyngor Sir Ynys Môn	Dim angen cyllidol, sefydlu'r system eisoed wedi ei gyflawni	Mesur yn erbyn y targed sydd wedi ei bennu fel yr amcan (adnabod ffigwr penodol)	